

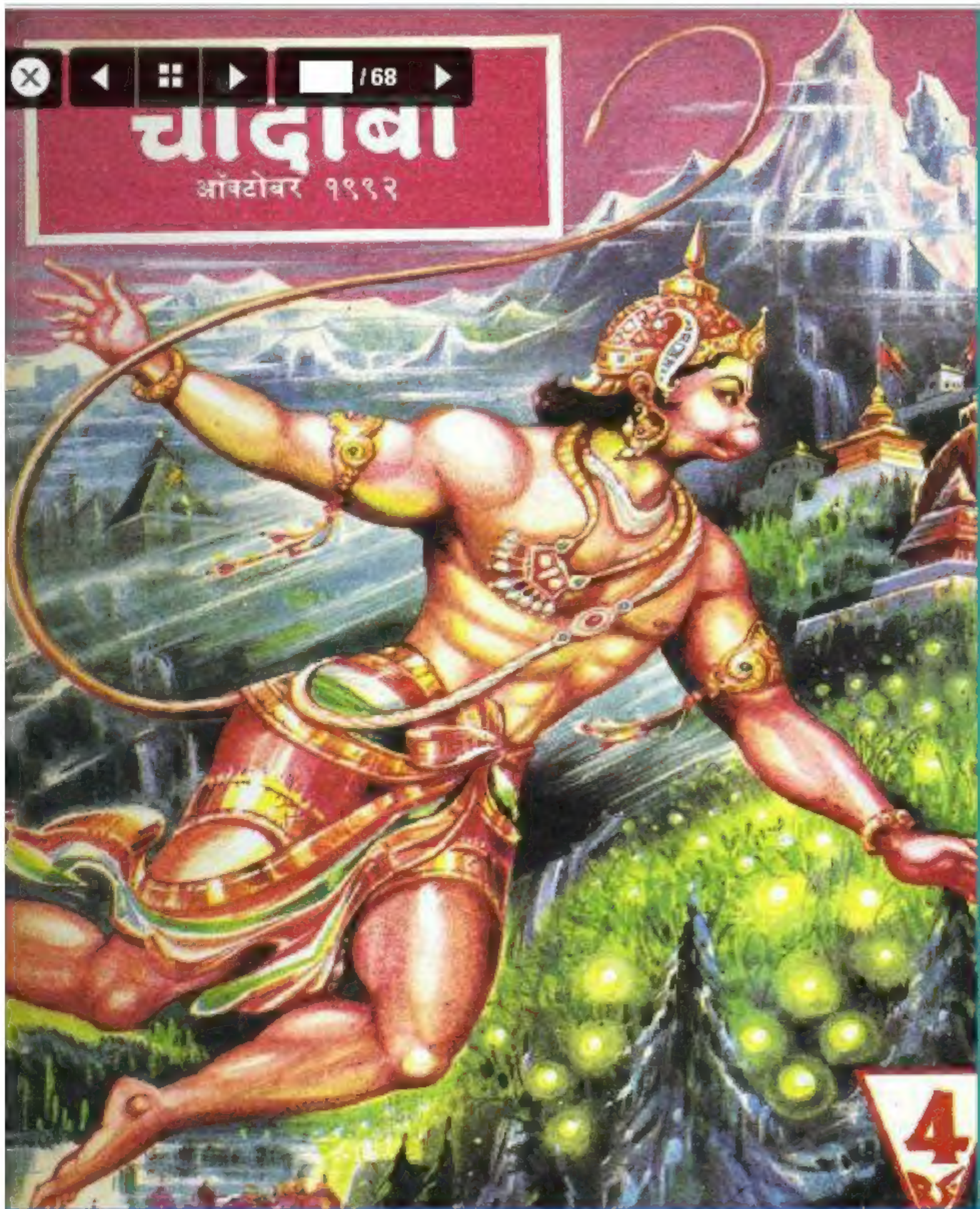

/ 68

चादाबा

ऑक्टोबर १९९२

4

रिओ डी जनीरोची परिषद

गेल्या जून महिन्यात ब्राझीलच्या रिओ डी जनीरो नगरीत संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या नेतृत्वाखाली झालेल्या शिखर-परिषदेचा उद्देश होता 'पृथ्वीचे संरक्षण'. पृथ्वीवरील वातावरण अधिक क्लुषित होऊ, नये, पृथ्वीवर सर्व काही अधिक स्वच्छ ठेवण्यासाठी काय व्यवस्था करता येईल याबाबत विचार-परामर्श करण्यासाठी हे शिखर-संमेलन योजण्यात आले होते. या संमेलनाची विशेषता म्हणते यात जगातील ११५ देशांनी भाग घेतला होता. जगातील अधिकाधिक देशांचे नेते या परिषदेच्या निमित्ताने एका ठिकाणी आले, म्हणून या घटनेला इतिहासात विशेष महत्त्वाचे स्थान आहे.

या संमेलनात भाग घेणाऱ्या सर्व नेत्यांनी दोन गोष्टींवर विशेष भर दिला - विविधतेने भरलेली जीव-सृष्टि (बायोडायव्हर्सिटी) व पृथ्वीवरील उष्णतेची वाढ (ग्लोबल वॉर्मिंग). सर्व नेत्यांची भाषणे श्रोत्यांनी लक्षपूर्वक ऐकली. पण प्रसिद्ध आंतरराष्ट्रीय वातावरण संस्था 'ग्रीन प्लेस' ने आपला अभिप्राय दिला की या परिषदे द्वारे पृथ्वीच्या संरक्षणाच्या कामी काही विशेष कार्य घडले नाही.

संमेलनात चार मुलांनी ही भाग घेतला. कॅनडातील दोन, चिलीचा एक व जर्मनीचा एक अशी चार मुले मोठ्या उत्साहाने भाषणे करीत होती. या मुलांनी जे विचार मांडले त्यांनी परिषदेतील श्रोत्यात एक नवीन उत्साह संचारला. ते म्हणाले की पृथ्वीच्या संरक्षणासाठी आपण जे कार्य करतो, त्याची पद्धत आपण बदलली पाहिजे आणि सर्व राष्ट्रीय नेत्यांना हीच आमच्या मनातील गोष्ट सांगण्यासाठी आम्ही इतक्या लांबून या संमेलनात भाग घेण्यासाठी इथे आलो आहोत. कॅनडातून आलेली १२ वर्षे वयाची मुलगी सिबेर्न सुजुकी आपल्या भाषणात म्हणाली-

"मी आपल्या भविष्यासाठी जगडत आहे. सर्व जगातील भूक व तृष्णा यांनी त्रस्त झालेल्या मुलांच्या वतीने मी बोलत आहे. या धरतीवर क्षणोक्षणी जे मूक प्राणी व पक्षी मृत्यु-मुखी पडत आहेत त्यांच्या भावना मी

व्यक्त करीत आहे. उन्हातून चालताना मला भीति वाटते की साचलेल्या ओझोनच्या छिद्रातून कोणकोणते घातक रासायनिक पदार्थ बाहेर पडत असतील कोण जाणे! या पृथ्वीवरील परिस्थिती केवळ ही सुधारो, मी तुम्हांना एवढीच प्रार्थना करणार आहे की तिला अधिक दूषित करू नका. तुमच्या सारख्या थोर मंडळींना भाई विचार सांगण्यासाठी खूप लांबून मी इथे आले. सर्वांसाठी आवश्यक रक्कम जमा करण्यासाठी मला खूप प्रयत्न करावे लागले."

या मुलीने भाषण ऐकून संमेलनांतील लोकांना थोडे आश्चर्य वाटले, त्यांना आनंद ही झाला. काही लोकांच्या डोळ्यात आनंदाश्रू तरळले.

संमेलनाच्या शेवटच्या अधिवेशनात 'अर्जेन्डा २९' नावाचा कार्यक्रम संमत

झाला. गेल्या एक-दोन दशकांत विकसित देश नैसर्गिक संपत्तीची खूप लुटालूट करीत आहेत. त्यामुळे वातावरण फार कलुषित होत चालले आहे. ही हानि भरून काढणे या विकसित देशांचे मुख्य कर्तव्य आहे, सग त्यासाठी खर्च धरताना त्यांनी मार्गे पुढे पाहू नये.

मनुष्य जातीच्या प्रगतीसाठी नैसर्गिक संपत्तीचा उपयोग करणे बात काही वावगे नाही, पण त्याला ही जमीन नर्याना आहे. मनुष्य, जीव कुष्ठ व पृथ्वीची हानि होणार नाही असा काही तरी मधला मार्ग आपण शोधला पाहिजे. भारताचे प्रधान मंत्री श्री. पी. व्ही. नरसिंहराव यांनी परिषदेत भाग घेऊन आपल्या भाषणात एक श्लोक ऐकवला, त्याचा अर्थ आहे-"पर्वताला आपले वक्ष व समुद्राला आपले वस्त्र बनवणाऱ्या मृ-माते, माझा नमस्कार स्वीकार कर. मी आपल्या पायांनी तुला स्पर्श करीत आहे, वाचवून मला क्षमा कर!"

ब्राझीलचे अध्यक्ष परिषदेच्या प्रारंभी म्हणाले की नव्या विश्वाच्या निर्मितीची ही शेवटची संधी आपल्याला लाभली आहे, ती आपण गमावता कामा नये.

आपण विरवासपूर्वक म्हणू शकतो की घरती-मातेची स्वच्छता व संरक्षण करणे आजच्या आपल्या नेत्यांना नजमले, तरी येत्या पिढीच्या युवक-युवतींना या प्रयत्नात अवश्य विजय मिळेल. एकीवसाचे शतक अशा महान् सविध्य-निर्मित्याचे स्वागत करीत आहे.

हुंड्याची भुते

रामेश नावाच्या एका गरीब बाणसाला विमला नावाची एक अपुवर मुलगी होती. तिच्यासाठी तीन-चार स्थळेही सांगून आली. परंतु मुलगी पसंत पडूनही रामेश देअू शकत असलेली हुंड्याची रक्कम न पटल्यामुळे विमलाच्या लग्नाचे जमले नाही.

रामेशाचे नेहमीच कल्याण चिंतणारा लहानपणापासूनचा मुकेश नावाचा एक मित्र होता. तो एक व्यापारी होता. त्याला शहरात चांगली नोकरी होती. विमला त्यांना पसंत पडली. त्यांनी फक्त दहा हजारच हुंडा मागितला.

रामेशने मुकेशला एका वाजूला घेऊन जाऊन म्हटले, "तू माझ्या शक्तीबाहेरच स्थळ का बरं आणलेस? मी हे सगळं कसं जमवू शकेन?"

मुकेश हसत उत्तरला, "सग्न्या खर्च फक्त तू अचल हुंड्याची रक्कम, आत्ता मी देईन. येत्या पाच वर्षात थोडी थोडी करून माझी रक्कम फेडून टाक."

मुकेशाच्या मदतीने विमलाचे लग्न ठरले अन्, पंधरा दिवसांनंतरचा मुहूर्त ठरवला गेला, रामेश लग्नाच्या तयारीला लागला. तयारीत दिवस जात राहिले, पण मुकेशाने कबूल केलेली रक्कम तर अजून हाती आली नाही.

हुंड्याच्या रकमेसाठी रामेश स्वतःच शहरात गेला.

कामांच्या गडबडीतही रामेश आलेसा पाहून त्याची अमा मागत मुकेश म्हणाला, "आजच पैसा हाती आला. माझ्याकडून अशीर झाल्याबद्दल माफ कर मला. अशा माझ्या आईचं श्राध्द आहे, ते काम

नारायण काळवले

मुरकून लगेच रक्कम घेवून मी तुझ्याकडे यावं असा विचार केला होता. हे बंध पैसे बांधूनच ठेवलेत."

मुकेशच्या हातून पैली घेवून ती नीट आपल्या कमरेला खोचत रामेश त्याला म्हणाला. "मी आता इथे आपली वेळ घालवू शकत नाही. गैरसमज नको करून घेवू. तिकडे डींगभर काम खोळंबली आहेत. जलतो मी."

रामेश ताबडतोब तेवून परत फिरला. एवढा झाली होती. कोठे वाड्याची गाडीही मिळेल. परत जायच्या रस्त्यावर झाडां-मुड्ड्यांनी दाट भरलेलं एक छोटं जंगलही होतं.

रामेश त्या बंधारातून एकटाच गावाकडे चालत होता. अचानक एका शाल वृक्षामागून विजेच्या स्फूर्तीने येवून एक चोर रामेश समोर बुचा ठाकला. त्याने आपादमस्तक बुरखा ओढून घेतलेला होता. त्याने रामेशसमोर सुरा परजत म्हटले, "आवाज न करता मुकट्याने तुझ्याकडे काय असेल ते घन माझ्या हवाली कर, नाहीतर प्राणास मुकशील बघ!"

भयाने रामेशाची ओबडीच वळली! चोराने त्याचे कपडे चापून कमरेची पैली काढून घेतली अन् पोबारा केला. रामेश विचारा दुःखाने वेगपिसा झाला. "आता जन्मात काही आपण मुलीचे लग्न करू शकणार नाही, असे त्याला वाटले. अशाच विचारात कसातरी पाय घासपटत तो पुढेपुढे चालत होता.

वाटेत एका ठिकाणी दोन भूते बंडीपासून आपला बचाव करण्यासाठी लाकडांची शेंकोटी पेटवून शेकत असली होती. मधून-मधून त्यांच्या तपाही चालत्या होत्या. त्यांच्या बोलण्यात विमलाचे नाव ऐकून रामेश जमकला अन् एका झाडाबाड दडून त्याचे बोलणे ऐकू लागला.

"कधीही झालं, तरी बुचा विमलाचं लग्न होणारच." एक भूत वसे बोलून हसू लागले.

"पण हुंड्याची रक्कम तर चोर घेवून

गेला नं? मग कसं होणार लग्न?" दुसरे भूत विचारू लागले.

"तुझी दृष्टि बहुतेक क्षीण होत असावी. त्या चोराला तर साप चाबला, अन् तो आता तिथेच शालवृक्षाखाली मरून पडलाय. मग कसं म्हणतोस की हुंड्याची रक्कम नाहीशी झालीय?" पहिले भूत बोललं.

हे बोलणे ऐकून रामेशाचा जीव भाड्यात पडला. तो मागे वळून सराभरा त्या झाडाकडे गेला. चोराचे प्रेत खरोखरच तेथे पडले होते. जवळच त्याला आपल्या पैशांच्या पैलीबरोबर बागडी एक दागिन्यांचे गाठोडे पण पडलेले दिसले. रामेशाने विचार केला की, लग्नाची धाभधूम संपली की दागिन्यांचं गाठोडं साहज्यत जावून कोतवालाला सुपूर्त करावं. दोन्ही वस्तु भुचवून रामेश आनंदाने घरी परतला.

सारी हकिकत ऐकून रामेशाची बायको म्हणाली, "कधीही असो. आज भाग्य आपल्या बाबूचं आहे, आपल्याला आपले पैसे परत मिळाले."

त्याच दिवशी संध्याकाळी मुलाकडीन वन्हाव आने, विमलानी बहीण जेवत मुलाकडच्यांना लिंबाचे सरबत घालाय गेली, तेव्हा नवऱ्यामुलाची मोठी बहीण हळूच आपल्या आईला म्हणाली, "आई! अग तिकडे बघ! बुरखेवाला चोर माझे

दागिने पळवून घेऊन गेला नं, ते तर या मुलीच्या गळ्यात दिसतायत!" इतके बोलून तिने लगेच मुलीचा हात पकडला.

चोराजवळचे दागिन्यांचे जे गाठोडे आपण आपले त्यातले दागिने काढून आपल्या शाकट्या मुलीने घातलेत, हे रामेशाला किंवा त्याच्या बायकोलाही मुळीच माहीत नव्हते.

"हा चोरीना मात्त तुमच्या घरी कसा आला? तो बुरखेवाला चोर, म्हणजे तुमचाच हस्तक असावा असं वाटतंय!" नवऱ्या मुलाच्या आईने कडक आवाजात विचारले, अन् नोनता नोनता मुलीच्या गळ्यातले दागिनेही तिने

काढून घेतले.

इतक्यात तेथे आलेल्या रामेशावरही सर्वांनी सरबत्ती सुरू केली, "हे दागिने तुम्हाला कसे मिळाले, बोला!"

"एका बुरखेवाल्या चोराच्या प्रेताजवळ मिळाले." रामेशा उत्तरला.

"खोट! आताच आम्ही म्हणत होतो, की आमचे दागिने एका बुरखेवाल्याने चोरले. म्हणूनच तुम्ही म्हणताय कि ते तुम्हाला चोराच्या प्रेताजवळ सापडले. तुम्ही लोकच बोर आहात. आम्हाला चोरांशी नात नाही जोडायचं!" इतके बोलून मुलाकडचे लोक त्याच क्षणी निघून गेले.

त्या रात्री रामेशाच्या घरात कोणालाच

शोप लागली नाही. अजून बुजाडलेही नव्हते, तोच त्याच्या घराच्या दारावर थाप पडलेली ऐकू आली. बिबलाने स्वतःच बुठून बरवाजा बुघडला, पहाते तो बाहेर नजरामुलगा शंकरच बुघा!

रामेशा व त्याची बायकोही तेथे आले. शंकर त्यांना म्हणाला, "तुमची हरकत नसेल तर उरलेल्या मुहूर्तावर मी तुमच्या मुलीशी लग्न करायला तयार आहे. हा, अन्तु हुंडाबिंडा काहीही नको."

अशा तऱ्हेने बिबलाचे लग्न निर्विघ्नपणे पार पडले. त्या दिवशी संध्याकाळी बिबलाने शंकरला विचारले, "तुम्ही लोक तर सर्वासमोर निघून गेला होतात. मग एकटेच परत येऊन तुम्ही माझ्याशी

लग्न कसं काय केलंत? मला यातलं रहस्य कळू शकेल?"

शंकरने जरासे हसून जे सांगितले, त्याची थोडक्यात हकिकत अशी - आपल्या आईआपांभरोबरच परत निघालेला शंकर राजा रद्द करून कामावर जाण्यासाठी वाटेतूनच शहराकडे निघाला. रस्त्यात शेकोटीपाशी बोलत बसलेली दोन भुते त्याला दिसली. एक झाडाआडून त्याने त्यांचा संवाद ऐकला, कारण त्यांच्या बोलण्यात त्याचा स्वतःचा बुल्लेख भुतांनी केला होता.

"बिबलाचं लग्न ज्याच्यामुळे थांबलं, त्या शंकरबद्दल तुझं काय म्हणणं आहे?" एक भूत विचारत होते.

"ते सांगीन. पण अगोदर हे सांग की तुला भूत का बनावं लागलं?" दुसऱ्या भुताने प्रतिप्रश्न केला.

"मी लहान-मोठ्या चोऱ्या करत असे. दोन कुटुंबांची माझ्यामुळे वासलात लागली. त्या पापाचा परिणाम म्हणून मला हे मुताचे जिणे मिळाले. अच्छ, आता तुम्ही हकिकत सांग?" पहिल्याने दुसऱ्या भुताला विचारले.

दुसरे भूत उत्तरले, "मी आपल्या दोन्ही मुलांच्या लग्नातच सुता आणि त्यांच्या आई बापांना हुंड्यावरून आणि रीतिरिवाजावरून खूप नास दिला होता. एक सुनेचा बाप तर माझ्या भीतीने घर सोडून अंगाला राख फासून निघून गेला.

दुसरी सून माझा छळ सहन करू शकली नाही, अन् तिला मतिभ्रम झाला, या सगळ्या पापांची शिक्षा आज मी भूत बनून भोगतो आहे."

"हो, ठीकच बोलतोयस तू! आपल्या दोघांना ही आपापल्या करणीचं फळ मिळालंय! म्हणूनच म्हणतात की-करवं तसं भरावं!" पहिले भूत म्हणाले.

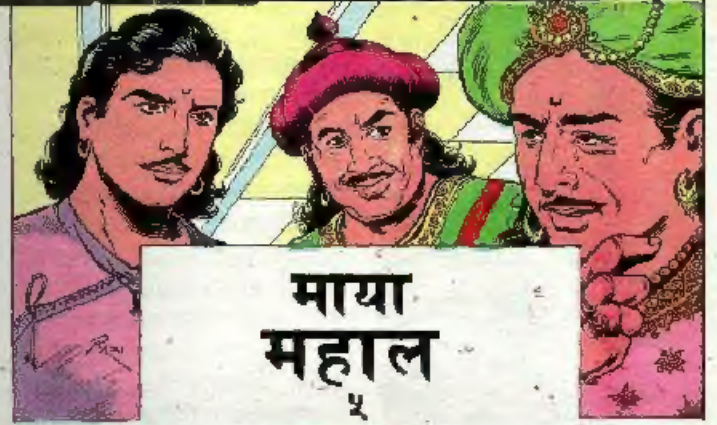
थोड्या वेळाने पहिले भूत पुन्हा दुसऱ्याला म्हणाले "त्या शंकरच्या जावतीत विचारत होतास न? खरं तर बंधूपाकडून हुड्याच्या नावानं जांगली मोठी रक्कम अपटायचा विचार केला त्या ओकांनी. ते तर एक पाप आहेच, अन् वर त्याच्यावर चोरीचा खोटाच कलंक लावला. आपल्या होणाऱ्या सासऱ्याच्या बोलण्यातलं सत्य जाणूनही न घेताच शंकरने हिऱ्यासारख्या विमलाला नाकारलं. अशा तऱ्हेने मधेच लग्न मोडलेल्या मुलीचा पुन्हा

विवाह होणं मुश्किलच! या पापाची शंकरला कशी शिक्षा मिळेल, माहीत आहे?"

का माहीत नसेल? स्वतःच त्या प्रकरणाच्या शिल्लेचं बुदाहरण आहोत न आपण? जाऊ दे, सगळेच जांगले असावेत अशी अपेक्षा कशी करावी आपण? काही जण तर आपल्यासारखे असणारच, अन् भुतं बनून तीं आपली संख्या वाढवत राहणारच!" असे म्हणून दुसरे भूत खरखरून हसू लागले.

इतकी हसिकत सांगून शंकर विमलाला म्हणाला, "विमला, हा संवाद ऐकून मी ओळखलं, की तुम्हे नाचा निर्दोष आहेत. त्या भुतांनी माझे डोळे बुचडले, म्हणूनच मी परत फिरलो. काहीही असो, तू माझी बायको झालीस, हेच माझं जाय!"

विमलाने मनातल्या मनात त्या अज्ञात भुतांचे आभार मानले. दुसऱ्या दिवशी मोठ्या आनन्दाने ती शंकर बरोबर सासरी रवाना झाली.

(सारस सरोवरातील विश्राम घेवतातून वीरगरीची राजकन्या विचारली अदृश्य झाली. राजाच्या आदेशाने सेनापति कुप्रसेन याने तिच्या रहोवासाठी चांगी पिरांगी रिताई पाठवले. यालाच युवराणीच्या शोधात जाण्यासाठी परवानगी मागवला एक युवक राजाच्या सेवेतला होता. -पुढे वाचा)

शिवायाबरोबर आलेल्या युवकाने राजाला हात जोडून सादर नमस्कर केला. राजाने त्याच्याकडे पायापासून डोक्यापर्यंत नीट निरखून पाहिले. वेपभूषा अगदी साधी वसली, तरी त्याच्या चालचलणुकीत कमाळीचा गंभीरपणा आणि रूपात राज-धराण्यातल्या एकाद्या माणसाचा

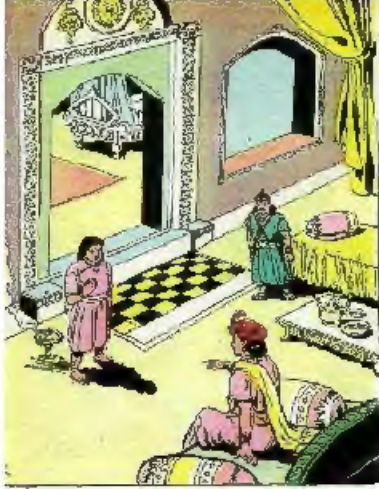
रुखाव वसल्याचे राजाला जाणवले. सेनापतीने आपल्याला या युवकाबद्दल जे सांगितले, ते सर्व अगदी हुबेहुब खरेच आहे असे त्याला वाटले.

सेनापति कुप्रसेन राजाकडे पाहून म्हणाला, "महाराज, युवराणीला शोधून काढण्यासाठी जाण्याची अनुमति मागणारा हाच तो युवक."

"चांगोबा"

"हे तरुणा, तू कोण आहेस? नाव काय तुझं? आमचे शिपाई राजकुमारीच्या शोधासाठी जाऊन परतही आले. आणखी काही शिपाई आसपासच्या राज्यांतून तिला सापडवण्यासाठी हिंडव आहेत. अन् तू तर एकटाच तिला शोधायला जायचं म्हणतोस; तुला हे शक्य होईल का? समज तुला राजकुमारी दिसली; तरी पण तू तिला ओळखू कसा शकशील?" राजाने त्या तरुणाला विचारले.

हात जोडूनच तो युवक नम्रपणे उत्तरला, "दरवर्षी राजकुमारीच्या जन्मदिवशी जी मिरवणूक निघते, ती

पहायला मी अन् माझी आई न चुकता जात असतो. त्यामुळे मी युवराणीला अगदी सहज ओळखू शकेन."

"असं होय? पण तू कोण हे अजून नाही सांगितलंस?" राजाने विचारले.

युवक सांगू लागला, "महाराजा! माझं नाव महेन्द्रनाथ. राजधानीपासून थोड्या दूर असणाऱ्या देवीच्या मंदिरात मी आपल्या आईसह रहात असतो. माझी आई रोज आसपासच फुलं तोडून आणून त्याची माळ करून देवीला वाहतं. मी तीन वर्षांचा असतानाच माझे बावा वारले. तेव्हापासून आम्हा दोघांचा बुदरीनिवाह माझे काका चालवत असत. परंतु माझी क्वकूही अचानक वारली, अन् त्यामुळे क्वकांचं मन संसाराला विटलं. ते आम्हाला सोडून कुठं तरी निघून गेले. मला जरा समजत आल्या दिवसापासून मीच स्वतः कमाई करून आईचं पालनपोषण करत असतो."

"ठीक आहे. पण तू जे काम करायला सिद्ध झाला आहेस, ते वाटतं तितकं सोपं नव्हे. त्यासाठी तुला फार वास सहन करावा लागेल; खूप अडचणी येतील." युवकाला पुन्हा एकदा इशारा देत राजा म्हणाला.

"होय, आपलं म्हणणं अगदी बरोबर आहे महाराज. पण मी तीं सर्व कल्पना

करूनच आलोय. मी युवराणीला शोधायला जाईन, तेव्हा त्या कामात माझे काही दिवस नक्कीच जातील. येणाऱ्या अडचणींना मी मुळीच भीत नाही. पण मी परतेपर्यंत 'माझ्या आईचा सांमाल' हीच माझ्यापुढली एक समस्या आहे. ही गोष्ट मी सेनापतींना सांगितली आहे." महेन्द्रनाथने आपली अडचण सांगत म्हटले.

"होय, सेनापतीने ते आम्हाला सांगितलंय. ते काम आम्ही व्यवस्थित संभाळू. तू आमचं काम साधलंस तर तुला आम्ही खूप बक्षिस देऊ. तुम्ही याशिवाय आणखी काही विशेष इच्छा असेल तर सांग." राजाने युवकाला विचारले.

"महाराज, बक्षिसाच्या आशेन मी युवराणीला शोधायच्या कामगिरीवर जात नाहीय. अशा कठीण परिस्थितीत आपल्या देशासाठी आपल्याकडून शक्य ते सारं करणं हे प्रत्येक नागरिकाचं कर्तव्यच नव्हे का? जंगलाच्या आसपासचा भाग माझ्या चांगल्या माहितीचा असल्यामुळेच हे काम करायला मी अद्युक्त झालो आहे." शान्त, गंभीर आवाजात महेन्द्रनाथ बोलला.

"ठीक आहे. कामगिरीवर जायला मी तुला परवानगी देत आहे. केव्हा निघायची

इच्छा आहे तुम्ही?" राजाने विचारले.

"मी अद्याप निघू म्हणतोय. पण..." मध्येच बोलता बोलता महेन्द्रनाथ थांबला.

"पण काय?" त्याच्याकडे निरखून पहात राजाने विचारले.

अद्यसेनही महेन्द्रनाथ काय म्हणतोय हे अतुसकतेने ऐकू लागला.

"महाराज, राजकुमारींना तर मी ओळखूनच. पण मी आपल्याच अनुमतीने आलो आहे याबद्दल त्यांचा विश्वास कसा पटावा? मी याचाच खूप विचार करतो आहे." महेन्द्रनाथ उत्तरला.

"पण महाराज, खूप म्हणून

युवराणीला दाखवण्यासाठी एकादी वस्तु वगैरे देणं अचित्त होणार नाही. वस्तु वाटेत गहाळ होवू शकेल, किंवा एकाद्वे वेळी चोरीलाही जाईल." अग्रसेनने ताबडतोब धोका व्यक्त केला.

यावर राजा अग्रसेनला म्हणाला, "होय खरंच! अग्रसेन, तू अगदी बरोबर बोललास, मलाही तसंच वाटतं." नंतर महेन्द्रनाथकडे वळून तो म्हणाला, "युवराणीच्या अजुन्या दंडावर एक डाग आहे. ही गोष्ट मी अन् महाराणी यांच्याशिवाय कोणालाच माहीत नाही. युवराणीला भेटलास, की तू याबद्दल अल्लेख कर, म्हणजे तू आमच्यातर्फेच

भेटत आहेस, यावर तिचा विश्वास बसेल. तिसऱ्या कोणाला मात्र ही गोष्ट सांगू नकोस. सावध रहा!" पुढे तो महेन्द्रला म्हणाला, "तुझ्या आईच्या सांभाळाची जबाबदारी मी खुद्द सेनापतीवर सोपवत आहे. तेंव्हा आता तू निश्चिन्तपणे दीन्याला नीच अन् विजयी होऊन परत ये. आम्ही वाट पहात असू." इतके बोलून राजा आसनावरून उठून अंतःपुराकडे निघून गेला.

नंतर सेनापती महेन्द्रला म्हणाला, "संध्याकाळी आपल्या आईला घेऊन इथे ये, बाकीचं सगळं तेंव्हाच ठरवू."

महेन्द्र तेथून निघून आपल्या घरी पोचला, तेंव्हा त्याची आई संध्याकाळच्या पूजेसाठी फुलांच्या माळा ओवत बसलेली होती.

"आई, महाराजांना भेटून आलो मी." आईला तो म्हणाला.

"काय म्हणालास? वीरसेन महाराज भेटले तुला? खरेच? राजदरबारात भोकरी मिळाली तुला?" मोठ्या आनन्दाने अन् आश्चर्याने आई विचारू लागली.

"नोकरीला नंतर लागेन मी आई! आणि युवराणीला शोधायला जायची

परवानगी दिलीय त्यांनी मला." महेन्द्रनाथ म्हणाला.

"अ? युवराणीचा शोध घेणारतू? अरे कुठे, कुठे शोधशील तिला? एकदयानं जंगलात फिरणं घोव्याचं नव्हे का बाळा? तू परत येईपर्यंत माझं काय होईल रे?" आई दुःखी आवाजात विचारू लागली.

"ती काळजी सोड आई! युवराणीचा पत्ता लावून मी नक्कीच खुशालीने परत येईन. तोवर तुझ्या सांभाळाची जबाबदारी महाराजांनी स्वीकारलीय. आजच संध्याकाळी आपण सेनापतींना घेऊन जायचंय. बघ तुझ्या सान्या

अडचणी मिटल्या ना?" अशा तऱ्हेने आईला धीर देऊन महेन्द्रनाथ आपल्या पुढवापुढीला लागला.

त्या दिवशी संध्याकाळी महेन्द्रनाथ आपल्या आईसह सेनापति अग्रसेनकडे गेला. अग्रसेनने त्याच्या आईला मोठ्या आदराने बसवून घेतलं अन् म्हटले, "आई! तुमच्या मुलाला या कामात नक्कीच यश मिळेल. त्याच्यामुळे राजपरिवार अन् सर्व प्रजा पुन्हा वानन्दी होणार आहे. तो परत येईपर्यंत तुमची जबाबदारी खुद्द मी अचलत आहे. राजवाड्यातून तुम्हाला तीन वेळवं खाणं मिळेल, अन् बाकी सर्व कामांसाठी एक खास शिपाई तुमच्या सेनातीला नेमलाय मी. तुम्ही स्वतः निश्चिन्त होऊन आपल्या मुलाला मनापासून आशिर्वाद द्या."

नंतर अग्रसेन महेन्द्रला म्हणाला, "आता तूही आपल्या आईची काळजी सोड. आचार्य वाचस्पतींनी जंगलात पश्चिमेकडे शोध घ्यायला सूचवलेय हे विसरू नकोस. महाराजांनी दिलेल्या सूचनाही सक्षात ठेव. अद्या सकाळी नीघ अन् विजयी होऊन परत ये."

यानंतर ते मायलेक मोठ्या आनन्दाने घराकडे परतले. महेन्द्रने आईला

नमस्कार केला. तिचे आशिर्वाद घेऊन अन् तिने करून दिलेलं शिंदोरीचं गाढोडं घेऊन तो सरोवराकडे चालू लागला.

सारस-सरोवरातले जे विश्रामभवन त्याने जवळून कधी बघितले नव्हते, ते पाहून तो सरोवराच्या चारी बाजूंचे बारकाईने निरीक्षण करू लागला. घाटाशी एक नाव होती अन् तिचा नावाडी जवळच एका झाडाखाली बसलेला दिसला. त्याने अठून महेन्द्रला नमस्कार करत विचारले, "तुम्ही राजवाड्यातून आला बाहात इथे?"

"असं का बरं विचारतोयस?" महेन्द्रने त्याला अलट विचारले.

"मी युवराणीबद्दलच्या बातमीची वाट पहात आहे. राजकुमारी परत आली म्हणजेच विश्रामभवनातली दासी राजवाड्यात परत जवळ शकेल. ती विचारी सध्या एकटीच तिथे रहात आहे." नावाडी बोलला.

"अजून राजकुमारीची काही खबर नाही. तिलाच शोधायला निघालो आहे मी!" महेन्द्रने बातमी दिली.

"छान! हे ऐकून संतोष वाटतोय मला. पण मी एक गोष्ट सांगतो तुम्हाला. त्या दुष्टांनी तिचं अपहरण या घडामोडी नही केलेलं. या सरोवरातून नक्कीच दुसरा एकादा मार्ग असला पाहिजे." नावाड्याने सांगितले.

"मी सरोवराचा प्रदक्षिणा घालून दुसरा एकादा मार्ग आहे की काय हे पाहीन. जंगलाकडे जाणारा एकादा मार्ग दिसला, तर मी त्याच मार्गानं पुढे जाईन. रामराम!" असे म्हणून महेन्द्र पुढे निघाला.

"तुला प्रवास सफल होवो हीच माती देवाजवळ प्रार्थना! जा बाबा!" नावाडी गदगदल्या स्वराने बोलला.

क्रमशः

आकाशाएवढी लांब छडी

एक बऱ्या जमीनचराच्या पदरी दोन सुश्रमस्करे (विद्युत्क) होते. त्यांची जावं होती रामू अन् श्यामू. एके दिवशी संध्याकाळी दोघेही जमीनचराचोवर फेरफटका मारतल्या कांटेर पावले. लवोदर नवमसवतरी हिण्डीवर शेत काढून अश्रुभरल्या डोळ्यांनी रामू म्हणाला, "मासक, बुरकर पणजेवो ही धारी बोलीवाचो एके काळी सांडवा पणजेवोच्या जापवीची होती."

सरोच सुसरा विद्युत्क श्यामू त्याची लढी मुचमुन भरत म्हणाला, "दोय हो मासक! रामूच म्हणलं करुंय आहे! माया पणजेच्या विश्राम जमिनीवर सांडवा पणजे पावून पावत असे. कसा पावत असे, माहीत आहे तुम्हाला? माया पणजेबाबळ आकाशाएवढी लांबच लांबच अशी एक छडी होती. ती हातात घेवन ते दवर्ना हन तिच हाकलत घेवन पावून पावत असत! अरे काय छडी होले ती! सांडवा इन्कार मज्ज अशं म्हणत पावला!"

"इतकी मोठी पाडी? तुजे पणजेवा ती कुठ ठेवत असत श्यामू?" हात हात जमीनचराचे श्यामूला विचारलं.

"साटी मज म्हणू मासक! ती तर माया पणजेबाबळा हातची छडीच होती हं! ती या रामूच्या पणजेच्या हातात लपवून ठेवत असत माझे पणजेबाब." रुबल्या आकाशात श्यामू बुलरला.

"असं? पण माया कुठय ती?" जायलं हनु दाबत जमीनचराचे विचारलं.

"मासक! मरणात न, की जोध ही मोठी वाईट गोष्ट आहे? एकदा माया पणजेवरच्या रगात त्यांनी हग इतके हाकलले जनु त्यांना इतकं खरखरून कामटवलं की तीन दिवस माथ तीन रात्री आवाळ नुसतं बबबबबा बोसत राहिलं होतं! त्या पावलांमुळे आनेल्या पुरात ती आकाशाएवढी छडी कुठे तरी काढून येची हो! बहुता पुरे कुठे तरी खरखरत आपटून तुटून येची असती पाहिजे ती!" श्यामू दुखी आवाजात बोलला.

कायर राम पटकन म्हणाला, "हां मासक! ती छडी जरी माहीशी जाही, जनु मज पाचपत्ती पटेनासा जाला ना! मज बिडून बाडवा पणजेबांनी जापली सगळी शेत इत्येकाला काढून घेवन लपवून टाकली. त्यामुळे मायाबाबळ जेता दोन दिवे जमीनही बुरवी पाडी जातक!"

ही धारी गोष्ट ऐकून हसून हसून जमीनचराची मुचमुडी बालकी. त्यांनी रामू-श्यामूला प्रत्येकी एकेकरो एकर जमीन बांजस दिली.

विजेरा खरवटे

कूबरची गोष्ट

आपल्या निश्चयाबाबत अडल असा राना विक्रम पुन्हा त्या आकाशजवळ गेला. फांदीबळत प्रेत बुतरवून, ते खांधावर टाकून तो पूर्वीप्रमाणेच स्मशानाची पाट चालू लागला. तेंव्हा त्या प्रेतातला वेताळ बोवू लागला, "राज, जापली शक्ती किंवा बुद्धि बांधा अजिबात उपयोग न करता ही केवळ वंशपरंपरेमुळेही तुम्हा राज्यकारभार अत्यन्त सुरळीत चालू आहे. असे असूनही, त्यात समाधान न मानता, तू या अंधान्या रात्री असल्या स्मशानात कष्ट का बूपसत आहेस हे ओळखणे माझ्या बुद्धीपत्तीकडील आहे. तुशी कदाचित सम्राट वनायची इच्छा असावी. पण तुशी केवळ हीच इच्छा असेल, तर त्यासाठी वृद्धसंकल्प व ध्येयसिद्धीसाठी अथक प्रयत्न या गोष्टींची आवश्यकता आहे. हे सर्व प्राप्त करणे केवळ काही महामत्त्वशाची लोकमान्य शक्य होते. परंतु कधी कधी असे महात्त्वशाची लोकही

वेताळाच्या गोष्टी

दया, करुणा, प्रेम आणि सहानुभूती या भावनांच्या अधीन होताना आढळतात अदाहरण म्हणून मी तुला कूबर नावाच्या तान्त्रिकाची गोष्ट सांगतो ती नीट लक्षपूर्वक ऐक, म्हणजे तुला रस्ता सूचवणं संपेल तुला थकवाही जाणवणार नाही. आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला -

अवन्तीच्या राजकुमारी स्वर्णलतेच्या सौन्दर्याची ख्याती चारही दिशांना पसरलेली होती अर्थातच तिचा आपल्याच राजकुमाराशी विवाह व्हावा म्हणून देशभर देशभर राजकुमाराच्या तसबिरी अवन्तीला येथून पोचत होत्या स्वर्णलतेकडे असा बराच संघर्ष जमला तेंव्हा ती आपल्या

पित्याला म्हणाली, 'बाबा, विवाहाच्या बाबतीत मी तुमचा निर्णय पाळीन, कोणत्या राज्याशी आपले संबंध अधिक चांगले व्हावेत मानहल नीट विचार करून त्या देशाच्या राजकुमाराची निवड करा.'

हसून राजा म्हणाला, 'मग निहार देशाच्या राजपुत्राशी तुला विवाह करून देतो मी आवडेल तुला तो?'

हे ऐकल्याबरोबर राजकन्येचा चेहरा अंतरला कारण निहार-राजकुमार अत्यंत दुष्ट, नीच, प्रजाकंटक होता. कन्येच्या चेहऱ्याचा रंग बुडालेला पाहून राजा म्हणाला, 'बाळो अग मला कळायं आहे की विदेह राजकुमार चित्रसेन तुला फार आवडतो, त्याच्यावर तुझं प्रेम आहे. चित्रसेनशीच विवाह करून मजेनं आपलं आयुष्य व्यतीत कर.'

यावर नकारात्मक मान हलवत स्वर्णलता म्हणाली, 'त्या प्रेमासाठी मी आपल्या देशाचं भविष्य अन् त्याचं कल्याण याचा त्याग नाही करू शकत! म्हणूनच त्याच्या भल्यासाठी निहारच्या राजपुत्राशी मी विवाह करू इच्छिते.'

स्वर्णलतेचे हे बोलणे ऐकून राजा मुद्द स्वरात तिला म्हणाला, 'तुझ्यात देशभक्ती अगदी पूर्णतः भरलेली आहे. अन् माझ्या निर्णयाबद्दल तुझ्या मनात वसणारा विश्वासही महान असाच आहे तुझ्या मनात ज्याच्याशी विवाह करायचा असल

त्याच्याशीच तो होईल,' इतकं बोलून राजा तंथून निघून गेला

चित्रारण्यात कूबर नावाचा एक तान्त्रिक रहात असे निम्न अशा दैवतांची आराधना करून त्याने अनेक शक्ती प्राप्त करून घेतल्या होत्या त्याच्या भूमंडळाचा आपण राजा बनावे अशी त्याची इच्छा होती एका देवतेने त्याला सांगितले होते की-तुला विवाह स्वर्णलतेशी द्याना, तरच तुझ्या मत्वातली ही इच्छा पूर्ण होईल यात आगखीही एक अडचण आहे हा विवाह स्वर्णलतेच्या संमतीनेच व्हायला हवा अन्यथा विवाह झाला तर त्या तुझ्या कन्येचे सार्व शक्ती नष्टीशा होऊन जातील

हा इशारा मिळताच कूबरने आपल्या भक्तशक्तीने स्वतः अदृश्य होऊन स्वर्णलतेच्या अन्तःपुरात प्रवेश मिळवला त्यावेळी राजकुमारी आपल्या हंसाकृती संचकावर पाठ बिंबा होती जपछन निवे सौन्दर्य अवलोकन केल्यावर कूबरचे डोळे दिपूनच गेले त्याच्या मनात आले की आपण आतापर्यंत सार्वभौम सत्ता मिळवण्यासाठी स्वर्णलतेच्या पाप्मीची इच्छा करत होतो पण आता असं वाटतंय की हिच्याशी विवाह होण म्हणजेच सार्वभौमत्व हाती येण्यामारम्भ आहे

स्वर्णलता मकाळी जागी झाली तेंव्हा कूबर दुष्य स्वरूपात तिच्यासमोर आला त्याला पाहून ती एमदम आबळून गेली.

परन्तु कूबर तिला म्हणाला, 'हे सुन्दरी! पावरू नक्वेस. माझ्याकडून तुला कसलाही श्राप होणार नाही मला तुझ्याविषयी प्रेम वाटू लागलं, म्हणूनच मी येथे आलो.' नन्तर कूबरने तिला स्वतःची हकिकत सांगितली

त्याचे बोलणे ऐकून घेतल्यावर स्वर्णलता म्हणाली, 'मी एक राजकन्या आहे माझा विवाह एकाद्या राजपुत्राशीच होणं शक्य आहे'

कूबर यावर हसला आणि म्हणाला, 'तुला अजून साड्या शक्तीची कल्पना नाही, म्हणूनच तू असं बोलू धनवीस. माझ्या मनात जालं, तर या तुझ्या

महालासकट मी तुला कुठेही बुचलून नेऊ शकतो. महाशक्तिशाली अशा राजपुत्रांना ही आपले दाम बनवू शकतो तू माझ्याशी विवाह केलास तर या पृथ्वीतलावरली सर्व सुख हात जोडून तुझ्यापुढे हजर असतील."

तान्त्रिकाचे बोलणे ऐकून, हा खरोखरच आपले राज्य नष्ट करील अशी भीती स्वर्णलतेला राहली.

जरा विचार करून ती कूबरला म्हणाली "याच्या तीन अटी आहेत तू त्या कबूल केल्यास तर मी या विवाहला मान्यता देईन."

तान्त्रिक म्हणाला, 'ठीक आहे सांग तुझ्या अटी'

आमच्या या देशात दोन धर्मांचे लोक आहेत. ते सारे आपापल्या धर्माचेच पोहवे गात राहून आपला वेळ वाया घालवत असतात. त्यांची मनं सुखारून त्यांच्यात बन्धुभाव भागवण्याचे काम तू केलं पाहिजेस ही माझी पहिली अट"

स्वर्णलतेने मागितले

"ठीक आहे आता तुझी दुसरी अट सांग"

"माझ्या बावांनी पुजेच्या हितासाठी अनेक कायदे केले, अन् ते अंमलात आणण्यासाठी अनेक कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती केली. परंतु त्यातील अधिकांश कर्मचारी भ्रष्टाचारी बनले आहेत तू या भ्रष्टाचारांचा पत्ता लावून त्यांच्यातही परिवर्तन घडवून आणायचेस ही माझी दुसरी अट." स्वर्णलतेने दुसरी अट मागितली

कूबर जरासा विचारात पडला इतक्यात स्वर्णलतेने म्हणाली, "निहार वेशाचा राजपुत्र अत्यंत नीच अन् दुष्ट आहे त्याच माझ्यावर प्रेम असून तो माझ्या बावांना अशी धमकी देत असतो की मी त्याच्याशी विवाह केला नाही तर तो आमचे राज्य नस्तनाबूत करील तू निहार राजपुत्रात चांगले गुण प्रविष्ट करायचे ही माझी तिसरी अट"

हे ऐकून कूबर दचकलाच! त्याने विचारले, "म्हणजे याचा अर्थ असा की तू

त्या चित्रसेनवर प्रेम करतेस अशा परिस्थितीत मी जर तुझ्या तीनही अटी पाळल्या, तर काय तू माझ्याशी विवाह करशील?"

"आपल्या देशाच्या भल्यासाठी मी त्या दृष्ट निहार-राजकुमाराशी सुद्धा विवाहाला तयार नाही का झाले? बग जर तू ही सर्व चांगली काम करून माझ्या देशाचे हित साधलंस तर मी तुझ्याशी विवाह करायला नकार का वरं देईन?" स्वर्णलतेने कूबरच्या प्रश्नाला प्रतिप्रश्नानेच उत्तर दिले

"ठीक आहे मी आता जातोच मी परत येईपर्यंत तुला दुसऱ्या कोणार्शी लग्न करत येऊ नये म्हणून ही माळ मी तुझ्या गळ्यात घालत आहे, मी सोडून दुसऱ्या कोणी तुला स्पर्श केला, तर या माळेचा साप बनून तो त्याला मसेल, त्याचा प्राण घेईल माझ्याशिवाय ही माळ कोणी तुझ्या गळ्यातून काढूही ठेवू शकणार नाही"

असे म्हणत तान्त्रिकाने राजकन्या स्वर्णलते हिच्या गळ्यात एक मोत्याची माळ घातली आणि तो निघून गेला.

कूबर प्रथम आपल्या अपासना-मंदिरात गेला. त्याने मन्त्रोपासना करून आपल्या साऱ्या विघ्न देवतांना आमंत्रित केले. ते प्रकट झाल्यावर त्याने त्यांना आपली इच्छा कळविली ती ऐकून देवता म्हणाल्या,

"आजपर्यंत आमच्याजवळ कोणीच अशा इच्छापूर्तीची मागणी केली नव्हती

तुझ्यामुळे आम्हीही पुण्यात्मा बनू आता आम्ही आमच्या साऱ्या शक्ति तुला प्रदान करत आहोत, परंतु आपल्या या कार्यासाठी तुला प्रेमदेवीची आराधना करायला हवी नंतरच आमच्या शक्तीमुळे तुम्ही ताकत वाढेल जगातली अन्य कोणतीही शक्ति तुझ्यापुढे टिकवू शकणार नाही. पण एक गोष्ट लक्षात ठेव, केवळ मानवावर विजय मिळवण्यासाठीच ही शक्ति उपयुक्त होईल जगावर विजय मिळवण्यासाठी प्रेमाचीच आवश्यकता आहे. तू जे काम सुरू करत आहेस त्याचा प्रेमाशी संबंध आहे, हे तुला माहीत आहे की नाही कुणास ठाऊक!"

कूबरने ताबडतोब प्रेमदेवीची आराधना सुरू केली. लवकरच फ़कट हाअून प्रेमदेवी म्हणाली, "प्रेमाशिवाय तुझी इच्छापूर्ति हाशार नाही पण तू तर परम नीच अन् स्वार्थी आहेस. तेंव्हा तुझ्या व्रतात प्रेम अकरायला पुष्कळ वेळ लागेल तुझी कार्यसिद्धि होण्यामागी माझा तुझ्यावर प्रभाव राहील तुला हे मजूर असेल तर बोल "

मोठशा खुशीने तंत्रिक कूबरने समीत दशावली तो प्रथम जननेत जाअून पोचला व सांगू लागला की आपणत काही दैवी अंश आहे तो ज्या ज्या काही शक्ति दाखवू लागला, त्यामुळे लोक त्याच्याकडे आकर्षित झाले थोड्याच दिवसात लोक

त्याचे भक्त बनले

कूबरने कित्येक चांगली कामे केली कित्येकांचे असाध्य रोग त्याने नाहीसे केले, अंधाच्या डोळ्यांना प्रकाश दिला, शरीर लोकांना धन दिले व दिली कोरट्या पडलेल्या जमिनीत पाणी उत्पन्न केले आणि अत्तम पिके तयार करण्यात मरपूर योगदान दिले

यानंतर कूबरने देवाचा प्रचार सुरू केला सर्वाना त्यांच्या त्यांच्या धर्माप्रमाणे त्याची त्याची दैवते दाखवून तो सांगू लागला, "आपापल्या तर्काप्रमाणे भगवान कोणत्याही रूपात असला तरी तुम्ही सर्व एकमेकांचे भाईवंद वगहात आपसतला वैरभाव सोडून बंधुभावाने रहा तुमच्यातलं वैर पाहून मला दुःख वाटतं, मला दुःख होईल असा काहीही आपुढे करत जावू नका "

हळूहळू जनमानसात फरक पडू लागला कूबरच्या ओलण्याचा प्रभाव त्याच्यावर दिमून येऊ लागला अशा तऱ्हेने अदनी देशातले आपसातले वैर, द्वेष संपून लोक कूबरचे भक्त बनले आणि त्यांनी अष्टाचार सोडून दिले सर्व राजकर्मचारी कूबरच्या निकट येऊन आपली पापं धुवून टाकू लागले व नव्हे आयुष्य अगू लागले

कूबर यानंतर विविध राज्यातून सचार करू लागला ती जेथे जेथे पोचेल तेथे तेथे लोक भक्ति व प्रेमाने आपली मस्तकं

त्याच्यासमोर नमयू लागले अशा रीतीने निहार देशाचा परमदृष्ट यशराजही कूबरचा भक्त बनला व चांगल्याच वागणुकीने त्याने आपल्यान सुधारणा घडवून आणली

फारच थोड्या काळात अवंतीमध्ये असाध्य मानल्या गेलेल्या गोष्टी साध्य कळत कूबर स्वर्णलतेकडे परत आला

त्याच्या पायावर लोटांगण घालून स्वर्णलता म्हणाली, "तू केवळ तान्त्रिकच नव्हतेस, तर प्रत्यक्ष भगवानच आहेस. अशी असाध्य कष्ट साध्य करण हे माझ्या वृष्टीने तरी एका मानवाला अशक्य आहे, तू माझ्याशी विवाह केलास तर ते मी आपल अहोभाग्य मानीन "

तेव्हा कूबर हसून गंभीर आवाजात बोळू लागला, "मी तुझ्याशी विवाह करण्यासाठी नव्हे, तर तुझ्या गळ्यातली ती मोत्यांची माळ काढून घेऊन तुला भुक्त करायला आलो आहे

एकदम आश्चर्यात पडून स्वर्णलतेने विचारले, "म्हणजे काय? तुम्ही खरोखर माझ्यावर प्रेम नाही करत?"

कुनरादिलख कूबर म्हणाला, "मी तान्त्रिकाच्या रूपात होतो, तेंव्हा तुझ्याशी विवाह करायचा विचार माझ्या मनात नव्हतीच होता पण आता माझ्यात दैवी अंश जागृत झालेला आहे त्यामुळे आता माझी ती इच्छा राहिली नाही माझी एवढीच इच्छा आहे की तुझ्या प्रेमाला न्याय मिळावा

तमच्या प्रेमी-प्रेमिकेच्या जोडीवर अन्याय होय नये तू विदेहच्या राजकुमार चित्रसेनशी विवाह करून सुखात रहा "

इतके ओळून त्याने स्वर्णलतेच्या गळ्यात घातलेली ती मौक्तिकमाला काढून घेतली आणि प्रशान्त चेहऱ्याने तो तेथून निघून गेला

आपली मोष्ट संपवून वेताळ म्हणाला, "हे राजा, कित्येक कष्ट करून, निम्नदेवतांना आपल्याला व्रथा करून कूबरने सार्वभौम बनण्याचे स्वप्न पाहिले होते आता ते स्वप्न साकार होण्याची वेळ निकट आलेली असताना, ऐन वेळी त्याने ती स्वर्णसंधी हातची का सोडली? स्वतः ला 'देवाशवाला' म्हणवून घेण हे त्याचे

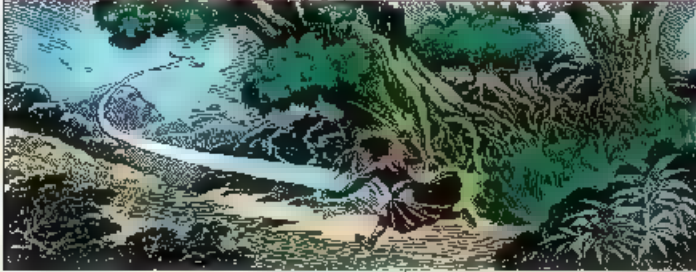
अज्ञानच नव्हे काय? हा त्याचा अहंकार आहे न? किंवा स्वर्णसलेच्या अटी पूर्ण करण्याच्या भरात प्रेम-अधृभाव वगैरे शब्द अंगाळून अंगाळून आपण एक तांत्रिक आहोत, ही गोष्ट तो विसरून तर नाही गेला? आणि अशा तऱ्हेने तो एक सर्वमान्य माणसाच्या अवस्थेला पांचला असं तर नाही झालं? विक्रमराजा या साऱ्या प्रश्नांची उत्तरं माहीत असूनही तू तोंड खुवडलं नाहीस तर तुझं मस्तक फुटून जाईल ”

राजा विक्रम युत्तरादाखल बोलू लागला, “कृष्णचं स्वार्थ व अधिकार यांचेर प्रेम होतं, त्यामुळे त्याने ज्या देवतांची आराधना केली त्यांना निम्नदेवता म्हटलं गेलं पण जेव्हा त्याचं स्वर्णनतेवर प्रेम बसलं, तेव्हा त्याचं अपास्य दैवत प्रेमदेवी हे बनलं त्यामुळे त्याच्याबद्दल असलेल्या सर्व शक्ति या चांगल्या कामाला लागून दैवी शक्ती बनल्या, ही गोष्ट जाणूनच कृष्ण म्हणू लागला की आपण आता देशाशयुक्त झालो

आहोत याने अज्ञान वगैरे मुलीच नाही कृष्ण आपल्या पहिल्या व दुसऱ्या अवस्थेतही चांगला शक्तिसंपन्नच होता, यात काही संशय नाही तांत्रिक असताना तो क्षुद्रशक्तींची आराधना करत होता आणि समस्त भूमंडळाचा प्रभू बनू इच्छित होता त्याच वेळी तो स्वर्णनतेकडे आकृष्ट झाला आणि तिच्या अटी पूर्ण करण्याकडे अग्रसर झाला या कामातच त्याचा स्वभाव पार बदलून गेला व तो खऱ्या सोन्याप्रमाणे चमकू लागला. त्यामुळेच त्याने स्वर्णनतेवर अन्याय होतू दिला नाही तिच्याशी केलेला विवाहाचा प्रस्ताव त्याने मागे घेतला तिला आपल्या प्रेमिकाशी विवाह करायचे स्वातंत्र्य दिले ”

अशा तऱ्हेने उत्तर देऊन विक्रमराजा थांबताच, आता त्याचे मौन भंग झाले म्हणून वेताळ त्या शयासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच झाडाकडे जाऊन फांदीला लटकू लागला.

कल्पित

चान्दोबा पुरवणी-४६

भारतातील पशुपक्षी

काळे हरीण (काळवीट)

आपल्या दृग्गत विरोधत कार प्रकाशची तरंगे आकृष्टात चिकारा ज्वलकक सांबर व नीलमास नावाचे हरीण ज्वलकक म्हणजे काळे हरीण व सांबर म्हणजे पांढे असलेल्या शिंगांचे हरीण नीलमास नावाच्या शरणाचा रंग विलसर असतो. या कारही प्रकाशात 'ज्वलक बक' हितायला फार सुंदर असते 'वैदिनाम लभिर्यकाय' जातीतला हा एकच प्रतिनिधि होय संपूर्ण शरीरावर काळे व पांढरे चमकदार आकर्षक केल डेच त्याच वैशिष्ट्य याची पिळगदार शिंगेही पाहणाराच धन मोडून टाकतात असे असताना याची खांद्यापैतची उंची ५० सें.मी. लांबजण ४० किमी असते त्यांची नजर चांगलीच तीक्ष्ण असते परन्तु त्या मातांने हुणं व एकण्याची शक्ती कमी असते एके काळी संपूर्ण भारत भर वाढळणारी ही जात, आता फक्त गुजरात, उत्तरप्रदेश व पंजाब इतरांचे सीमित झालेली आहे. भारतात वसिर्गना मद्रासच्या 'मिडी नेशनल पार्क' मध्ये ही काळी हरणे राहण्याला पिल्लगत १९२४ मध्ये त्यावेळच्या मद्रासच्या बल्हंनरने काळी हरणे प्रथम या पार्कमध्ये जाणून सोडली होती चतुष्पाद प्राण्यात सर्वात जलद गतीने धावणारी ही हरणे लांब जंभा येत असतात जेव्हा ते दृश्य सोडते मनोहर वाटते

गोष्ठी सांगण्यात प्रवीण

सद्यसमयीन एका प्रसिद्ध पत्रिकेने मुळातील लहान मुलांची 'गोष्ठी सांगण्याची स्पर्धा' आयोजित केली. या स्पर्धेत जवळजवळ १०० मुलांनी भाग घेतला. त्यातली ४० मुले बरी निघाली. आणि त्यांच्यातलीही फक्त १३ मुलेच प्रवीण म्हणून निवडली गेली व त्यांना बक्षिसे दिली गेली. या बक्षिस्पात्रात मुलांना सात वर्षांचा बोलक दीपक धीनिवासनी सामिल आहे. इतकेच नव्हे, तर या स्पर्धेत आता देशाग्यच्यात दीपक हा एकटाच विजेताही 'स्पष्टितक' वाढला. होय शरीरातील नाड्यांना पीठ पडण्या-वढल्या रोषाचे नाव आहे स्पष्टितक.

या रोगासुरे लोकांमला रक्तीशी अडचण येत असूनही स्पर्धा चालू असताना दीपकने परीक्षकाला भेटल्या असताही तेनावीगम व वीरबल यांच्या गोष्ठी सांगण्याच्या परीक्षक त्या ऐकून इतके खूब झाले की दीपकला विजेता आलसून एक स्थान मिळाले.

स्पष्टितक सामावटी ऑफ इतिहास हा इतीने महासमवे चालवला जाणाऱ्या एका शिक्षण केंद्रात दीपक शिक्षक असतो आणि असं कळले की तेथील सर्व विद्यार्थ्यांत दीपक हाच एक साम विद्यार्थी मानला जातो. शाळेत कधीही याच्या वेळ्याचाच चिडवीड किंवा दुःख

किमुन येत नाही तो सेहमी हसतमुख असतो. परंतु ती ली राहाणे व विरोधता हिस्मी संगीत केल्या या त्याच्या सास जावडी आहेत. प्रत्येक आठ-वड्यात ती वही कर घेणारा कार्यक्रम 'कॅलंडर थ्रिझ वीक' तो मनापासून पहातो. इतकेच नव्हे तर त्याची वाढवण इतकी यत्नी आहे की 'एव' सहिचानंतरही कधी विचारले तर तो त्या चातम्या एका पाठी-वाट एक बरग घराघड

संगत सुटता!

हा कासक येवळ पाचव वर्षाचा असला तरी आपल्या घरी येणाऱ्या व्यैथिबिक भिष व पाहुण्यांनी नावे पत्ते व त्यांचे फोन नंबर अगैरे लक्षात ठेवत, कॅलंडरी विचारले तर अगदी विनयक संगीत, या मुलाला किंसेट टॉनल व फुटबॉल हे छोटा विरांग आवडतात. सर्वप्रकारे हा त्याचा साम आवडला खेळू.

खूपच हुशार विसणारा हा मुलगा इतका भावभाव नाही की आपल्या हातात कधी किन्ना राखले 'तो' शक्य झाले असते, तर कदाचित दीपकने चांगल्या चांगल्या गोष्टी विनून खूप नाव मिळवले असते.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. सर्वात पहिले 'साहित्य संमेलन' कोठे भरले होते?
२. उमावला की दवक तिथीन प्रथम कोणी केला?
३. कसल्याच्या 'आर्तिमिशन गार्टन' च 'वैशिष्ट्य' काय?
४. उमा परिचित सन्नात खसा खुलेस आहं की-एक-पिता-पुत्र लढण्यासाठी एकमेकांसभोर असे ठाकले आणि जगते नाने कवय आहे हे समजण्यापूर्वीच एकमेकांवर हल्ला करून दोघे मरूनही गेले हे दोघे कोण?
५. अस्पृश्या नवव्या लोकसभा-निवडणुकीची एक खास गोष्ट आहे ती कोणती?
६. जगातलात नेहमीची किती वेळा कोषांचे अध्ययन भुषविले?
७. रंगनीत एकूण २६ अक्षरे आहेत. युगंमालीन जगली कोण भाषांच्या बाबतीतही तसेच अक्षरे त्या भाषा कोणत्या?
८. मिलनमधीन एका बीपाने वारसत येऊन राजलहरीच्या घोल राजांना हरवून पांडव राजाला सिंहसनार बनवले होते तो वीर कोण?
९. दिल्लीच्या एका तुलतानाचे 'पोस्टर' लेखकालेखनाच वेहाकसान झाले तो तुलतान कोण?
१०. राजा रणजितसिंहाचे त्या घोड्यावर अतिशय प्रेम होते त्या घोड्याचे नाव काय?
११. गुंथा व यमुने काठावरच आपली वीण पवित्र नद्यांना मधुमेलेखारी संबंध आहे त्या नद्यांची नावे कोणती?
१२. शिमांच्या दोन मुलांचे जन्मसन्तव मोठ्या युद्धयुद्धाचे साबरे केले जातात. ते मुल कोण?
१३. बुल फाईट मधे भेटकीर लेखा किजरी होतो, तेव्हा त्याला कोषने वीअस दिले जाते?
१४. बंगलोरच्या शाहवटी म्युझियमचे वैशिष्ट्य काय?
१५. भारताचा सर्वप्रथम 'अर्थविशेष' कोण होता?

अुत्तरे

१. कोलकाता १८५३	२६. अक्षर २६
२. उमावला की दवक तिथीन प्रथम कोणी केला?	२७. अक्षर २६
३. कसल्याच्या 'आर्तिमिशन गार्टन' च 'वैशिष्ट्य' काय?	२८. अक्षर २६
४. उमा परिचित सन्नात खसा खुलेस आहं की-एक-पिता-पुत्र लढण्यासाठी एकमेकांसभोर असे ठाकले आणि जगते नाने कवय आहे हे समजण्यापूर्वीच एकमेकांवर हल्ला करून दोघे मरूनही गेले हे दोघे कोण?	२९. अक्षर २६
५. अस्पृश्या नवव्या लोकसभा-निवडणुकीची एक खास गोष्ट आहे ती कोणती?	३०. अक्षर २६
६. जगातलात नेहमीची किती वेळा कोषांचे अध्ययन भुषविले?	३१. अक्षर २६
७. रंगनीत एकूण २६ अक्षरे आहेत. युगंमालीन जगली कोण भाषांच्या बाबतीतही तसेच अक्षरे त्या भाषा कोणत्या?	३२. अक्षर २६
८. मिलनमधीन एका बीपाने वारसत येऊन राजलहरीच्या घोल राजांना हरवून पांडव राजाला सिंहसनार बनवले होते तो वीर कोण?	३३. अक्षर २६
९. दिल्लीच्या एका तुलतानाचे 'पोस्टर' लेखकालेखनाच वेहाकसान झाले तो तुलतान कोण?	३४. अक्षर २६
१०. राजा रणजितसिंहाचे त्या घोड्यावर अतिशय प्रेम होते त्या घोड्याचे नाव काय?	३५. अक्षर २६
११. गुंथा व यमुने काठावरच आपली वीण पवित्र नद्यांना मधुमेलेखारी संबंध आहे त्या नद्यांची नावे कोणती?	३६. अक्षर २६
१२. शिमांच्या दोन मुलांचे जन्मसन्तव मोठ्या युद्धयुद्धाचे साबरे केले जातात. ते मुल कोण?	३७. अक्षर २६
१३. बुल फाईट मधे भेटकीर लेखा किजरी होतो, तेव्हा त्याला कोषने वीअस दिले जाते?	३८. अक्षर २६
१४. बंगलोरच्या शाहवटी म्युझियमचे वैशिष्ट्य काय?	३९. अक्षर २६
१५. भारताचा सर्वप्रथम 'अर्थविशेष' कोण होता?	४०. अक्षर २६

‘चांदोबा’च्या बातम्या

पोस्ट टिकिटाच्या किमतीचा अच्चांक

पुस्तक दुर्मिळ अशा पोस्ट-टिकिटांची किंमतही खूप अधिक असते. इंग्लंडच्या संप्राट सातव्या एडवर्डच्या शासनाचे निधन वसणारे १९०४ मधले एक तिकिट १९,००० अमेरिकन डॉलर्सना तुकटचे विकले गेले. विसाव्या शतकातले हे सर्वात अधिक मूल्य असलेले तिकिट स्विट्झर्लंडच्या एका तिकिटप्रेमी व्यक्तीने खरीदले.

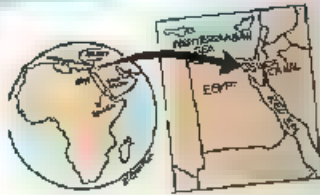
दीर्घकाळ टिकणारा दस्त

अनेक वर्षांच्या संगोपनानंतर ऑजफोर्नियाच्या एका कंपनीने ४०००० ताम जळू शकेल असा विजेचा ध्वज तयार केला. ‘इलेक्ट्रॉनिक कपट’ किंवा ‘ई-टैम्प’ या नावाने ओळखला जाणारा हा वस्तु गेज तीन तास पाण्याचे बळत ठेवला. परंतु तो १० वर्षे स्वयं टेंबू शकेल असे मानले जाते.

सुएझ कॅनॉल

भूयध्वज व गांधी समुद्र यांना जोडणाऱ्या सुएझ कॅनॉलची खोली १८ मीटर इतकी आहे. आता ती खोली वाढवून २२ मीटर इतकी करण्याचे काम चालू आहे. हे काम पूर्ण होईल तेव्हा आफ्रिकीही व्हडी वहाजे आफ्रिकेच्या किनाऱ्याला बळसा व घाचना सरळ जाऊ शकतील. या वाधुपेकीकरणामुळे अगस्तीन त्परीत कमी १० टक्के नौकरणां फायदा मिळेल असे वाटते.

मनाचे औदार्य

रानपूरला सुदर्शन नावाचा एवढा नव्यानेच आला होता. येथे त्याला अध्यापकाची नोकरी मिळाली होती. गावच्या लोकांबद्दल किंवा गावाबद्दलही त्याला अजिबात काही माहिती नव्हती. तो सरळ गावच्या जमीनदाराकडे गेला व त्याने स्वतःचा परिचय सांगितला. जमीनदाराने सुदर्शनला घराची सर्व व्यवस्था करून दिली.

सुदर्शनला गावात येऊन एक आठवडा लोटला. अन् गणेशबुत्सब जवळ आला. सणाच्या आधीच्या दिवशी आकाश काळ्या मेघानी व्यापून गेले आणि मुसळधार पाऊस पडला.

रस्त्याच्या कडेला गणेशमूर्ति आणि फुले-पत्री वगैरे विकायला असलेले विक्रेते आहकांची वाट पहात होते.

गणेश-पूजेसाठी मामान घ्यायला सुदर्शनही घराबाहेर आला. एक ठिकाणी खुद्द जमीनदारच हातात छत्री घेऊन फुले-फुले विकणारांशी वासावीस करत होता. ते दृश्य पाहून सुदर्शनला खूपच आश्चर्य वाटले. माल स्वस्तात खरीदायचा प्रयत्न या जमीनदारासारखा माणूस का करत आहे, हे त्याला अमगेना. त्याला जमीनदाराबद्दल एक प्रकारची घृणा वाटू लागली. एक जमीनदार असूनही विचाऱ्या गरीब विक्रेत्यांच्या पोटावर तो मारत असल्यासारखे सुदर्शनला वाटले.

अशा प्रकारे स्वस्तात सौदा करून जमीनदाराने तिथल्या जवळजवळ साऱ्याच विक्रेत्यांबद्दलचा सगळा मास खरेदी केला.

इतकी सगळी फळे-फुले अन् पवी घेऊन जमीनदार त्याचे काय करणार आहे, हेही सुदर्शनला समजेना

इतक्यात सुदर्शन बगोबर क्रम करणारा आणखी एक अध्यापक तेथे खरेदीसाठी आला. आपण पाहिलेला प्रकार सुदर्शनने त्यामा सगून म्हटले, "असं वाटतंय की जमीनदाराला धिऊन या गरीब लोकांनी आपला माव त्याला खूप स्वस्तात देऊन टाकल्याय लोकांशी अशी वर्तणूक करणारा हा जमीनदार बराच निर्दय दान्तोय हे विचारे पोटासाठी इथे थडीत कुडकुडताहेत अन् जमीनदार त्यांच्या पोटावर असा पाय आपणतोय हे मला तर फार नीचपणाचं

वाटतंय माणुसकी सोडून, स्वस्तात सौदा करत असताना मी त्याला आपल्या डोक्यानी पाहिल आत्ता!"

सुदर्शनच्या या बोलण्याने त्या अध्यापकाला दुःख वाटलं. सुदर्शनला आणखी काही बोलून देता तो नावडतोब म्हणाला, "तुम्ही शुगीचच असे जमीनदारांबाबत अपमानकारक बोलून का ते आम्हा सर्वांना देवतुल्य वाटतंय हे तुम्हाला बहुतेक माहीत नसावं!"

'असं? देव असा असतो, हे मला माहीतच नव्हतं! सुदर्शन अवहेलना करत त्या सहअध्यापकाला कुत्सितपणे म्हणाला

तो अध्यापक यावर काही बोलू इच्छित असूनही बोलला नाही, तो सुदर्शनला इतकेंच म्हणाला, "चला! एकदा तुम्ही आत्ता माझ्याबरोबर जमीनदारांकडे चलाच!" असे म्हणून तो अध्यापक पुढे व सुदर्शन त्याच्या मागे मागे असे चालू लागले

ते जेव्हा तेथे पोचले, तेव्हा एका बुचंशा चबूतऱ्यावर जमीनदार ती सर्व सामग्री नोकरांकरवी मांडून घेत होते त्याने सुदर्शन व बरोबरच्या अध्यापकाकडे पाहून आनन्दाने म्हटले, 'ओहो! आपण सगळ्या ज्ञानाकच पाहणे आले की! भिजलेले विसताय जरेच' असे म्हणून त्याने जगेच नोकरांकडून नवी अन्ने घरातून

सागवून दोघा अध्यापकांच्या हाती देत म्हटले, "हे, हे घ्या अन्नेदर पंचाने आपली डोकी कोरडी करून हे कपडे घाला वर त्या खोलीत जाऊन

जमीनदाराची वागणूक पाहून सुदर्शन वाकडल्यासारखा झाला. त्या अध्यापकाबरोबर खोलीत जाऊन त्याने नवे कपडे घातले जेव्हा ते खोलीबाहेर आले तेव्हा जमीनदाराने त्यांना गरम गरम दुध प्यायला दिले

जमीनदाराच्या औदार्याबद्दल सुदर्शनला आश्चर्य वाटत होते त्याने जमीनदाराला म्हटले, "हे महा महाराज, गैरसमज करून घेणार नसाल तर एक छोटी शंका विचारायचीय तुम्हाला "

"मी कशाचा गैरसमज करून घेईन? विचार ना काय विचारायचंय ते मनात काही लपवायची गरज नाही," जमीनदार म्हणाला

आता फळे-फुले अन् पूजा पत्री विकणाराबरोबर जमीनदाराने केलेल्या वासाविशीचा अल्लेख करून सुदर्शन म्हणाला, "त्या धिच्याऱ्या लोकांशी आवाबद्दल बराच वेळ वासापीस करणार जमीनदार अन् आता माझ्यासमोर जुन्न असणारे जमीनदार, हे दोन्ही एकच का? -झीच राजी शंका माझ्या स्पष्ट बोलण्याबद्दल माफी अमापी हो!"

आता मात्र जमीनदार गडगडून हसला अन् म्हणाला, "अडचणीच्या वेळी एका माणसाने दत्तन्हाला मदत करायी, हे माझ्य आहे ना तुम्हाला?"

"हे काय बोलता तुम्ही? आपण केवळ ते काय त्यांच्या अडचणीत मदत करण झाला?" सुदर्शनने आश्चर्य दर्शवीत विचारले

"मग, तुम्हाला काय वाटतं? या पावसात इतक्या कष्टाने आणलेल्या फळा-फुलांची अन् पत्री वगैरे साहित्याची किंही कुठे झाली असती? म्हणूनच त्यांच्याजवळच बरंचसं साहित्य मीच विकत घेतलं अन् आता माझा विचार आहे की, हे सर्व वासपासच्या

वरतून वाटून टाकार्व." जमीनदार म्हणाला

"आहो, पावळून अस कळून चुकत, की तुम्ही चांगलेच उदार आहात मग वापण लहान लहान मुलांशी सुद्धा खरेदी करताना स्वस्तात खरेदी करण्याचा आटापिटा का बर केलात! या सर्वांची काय जरूर होती? जरूर तर थोडी रक्कम अशीच देवून तुम्ही त्यांना श्रद्धेत करू शकला असतात न?" सुदर्शनने विचारले.

जावर नकारात्मक डोळे हलवीत जमीनदार म्हणाला, "मी असे पैसे बगैरे देवून त्यांना कधीच विचवणकार नाही. तुम्ही या गावात नवे आसा आहात, म्हणून त्यांच्या बाबतीत तुम्हाला सविस्तर सांगणं हे मी आपलं कर्तव्य समजतो. गणेशचतुर्थीच्या वेळी इथे या गावात थोडाफार पाखूस पडणं, ही दखणीचीच गोष्ट आहे तरीही इथले पूजासामग्री विकणारे समजत असतात की-यंदा

पावसाळाले विक्री बरोबर होत नाहीय, अन् निदान जमीनदार तरी थोडीफार खरेदी करून आपल्याला मदत करील. त्यांमुळे ज्या वर्षी असा खूप पाखूस होतो त्यावर्षी जेव्हा बांका माग विकलाच जात नाही तेव्हा मीच बगैरे खरेदीच्या मिषाने त्यांच्याकडचा हा भाग घेतो अस न करता त्यांना नुसतेच पैसे दिले तर ते आळशी बनतील. माझ्या मते, माणसाला आळशी बनायला प्रोत्साहन देण्यासारखं दुसरं मोठं पाप या जगाला नाही. तुम्ही दोघां शिअक आहात, माझ्या म्हणण्याचा तुम्हीच नीट विचार करा."

बातां माने सुदर्शनच्या ओंमयात फ्रमश पडला! जमीनदाराच्या भाषण्यातला मूळ मुद्दा त्याला कळून चुकला. त्याने ताबडतोब हात जोडून जमीनदाराला नमस्कार केला, त्याला जणू सर्वांसमक्ष जमीनदाराच्या औदार्याची तारीफ करायची होती

चोर भक्त

रहीम नावाच्या एका धनवान माणसाला रजिया नावाची एकुलती एक बूली होती. दिसायला ती फारच सुंदर होती. रहीमची इस्टेट अफाट होती

रहीमला 'अल्ला' वर फार विश्वास होता. तो एक महान भक्त होना आपल्याजवळचे सारे अल्लाचेच आहे अशी त्याची धारणा असे

रजिया चन्द्रकनेप्रमाणे वाढून मोठी झाली ती अप्पर झाल्याबरोबर मोठ-सोटूया बराण्यातले श्रीमन्त दुकक अहमहमिकेने तिला मागणी चालायला येऊ लागले परन्तु रहीमला त्यातला कोणीच पसन्त पडेना, कारण त्यातला एकही तरुण देवभक्त नव्हता

एके रात्री रहीमची बायको सुलताना त्याला म्हणू लागली, "हे पहा, आपल्या नेकीसाठी असंख्य मुत्तम स्वळं सांगून येत

आहेत. त्यांच्यातले कित्येक खूप धनवानही आहेत पण तुम्हाला का कुमास ठावूक, एकही स्वळ पसन्त पडत नाहीये!"

बोलता बोलता वुःखाने सुलतानाचा गळ धरून आला. रहीम ही गोष्ट जाणून होता की सुलतानाला खरोखरच फार चिन्ता लागून राहिली आहे तिचे सान्त्वन करत तो म्हणाला, "अग वेडे! आपल्याला अल्लाने दिलेला पैसा अन् मानमरातब काही कमी नाहीय. त्यामुळे आपला जावई पैसेवालाच असायला हवा, अशी काही आवश्यकता नाही मी योग्य अशा नवरदेवाच्या शोधात आहे अल्लाची इच्छा असेल तर रजिया सबकरच एक घरवाली होईल, तू मुळीच चिन्ता करू नकोस."

त्या रात्री नासिर नावाचा एक चोर चोरी करण्यासाठी रहीमच्या घरात

(अरबमधील लोककथा)

घुसला. मियांमिनीचे हे बोलणे त्याने लपून ऐकले. अन् त्याच्या मनात एक अजब कल्पनेने घर केले!

दुसऱ्या दिवशी अल्या पहाटे रहीम जेव्हा नमाज पढायला निघाला, तेव्हा त्याच्या अगोदरच नासिर त्या मशिदीत पोचला, आणि मोडक्या-तोडक्या का होईना, पण मोठ्या आवाजात नमाज पढू लागला. ते पाहून रहीमने एकदा त्याला विचारले, 'कोण आहेस बेटा तू? कुठल्या गावचा तू?'

नासिर उत्तरला, 'मी एक कमनशिबी प्राणी आहे, मला ना आई, ना बाप! आपलं म्हणव असं घरदारही नाही मला!'

'मग जेवायला कातं मिळतं तुला?'

तुझ्या तहान-भुकेची व्यवस्था काय?' रहीमने सहानुभूतीने विचारले.

'अल्लाचं नाव घेत असताना मला तहान-भुकेचं काही मानव नसतं. रात्री अंधारानं कधी झूक लागलीच, तरी काळजीचं काही कारण नसतं.' चोराने खोटेच सांगून टाकले.

तसं पाहिले तर, असिकडं नासिर आपला जमतीत जास्त वेळ मशिदीतच घालवत असे. अन् ते माहीत असलेले भक्त लोक नासिरला खाण्यासाठी काही ना काही पसतव असतच.

चोराने सारे बोलणे रहीमला अतदी खरेच वाटले. खरी भक्ती तर हीच! जसे वाटले त्याना. जसेच त्याच्या मनात विचार आला-अरे! इतक्या लहान वयात एवढी भक्ती? मुलगा तर सुन्दर अन् ग्रामाधिक हिमतोय! चला आपल्या शोधाचं फल मिळालं आपल्याला! आपल्या पोरीना हाच योग्य घर आहे. याच्याशीच रजियाचा निव्वह लावून द्यावा!

त्या दिवसापासून रहीम दररोज नासिरसाठी आपल्या घरून कुत्तम असे जेवण पाठवू लागला.

असेच चाळीस दिवस निघून गेले तोपर्यंत हा चोर खरोखरच अन्त्याच्या भक्तीत बुडून गेला. कायम मशिदीत राहाण्याचाही परिणाम असेल, पण तो रहीमकडून आलेले अन्न खाऊन सारा वेळ

अल्लाची प्रार्थना करी, अन् नमाज पढे. वडिलवाऱ्या भक्ताचे बोलणे सारखेच त्याच्या कानी पडत असे आणि सगळ्याच वेळ सन्सगात व्यतीत होई. त्यामुळे चोराच्या मनात परिवर्तन घडले.

एके दिवशी रहीम नासिरला म्हणाला, 'बेटा, जेव्हा जेव्हा तू माझ्या दृष्टीम पडतोस, तेव्हा तेव्हा माझं मन आनन्दानं भरून जातं बघ! तुझ्यासारख्या भक्ताचीच वाट पहात होतो मी! तू माझ्या मुलीशी निव्वह कर, पवर संतोष वाटेन मला.'

हे ऐकताच नासिरने रहीमच्या पायांवर लोटागण घालून म्हटले, 'क्षमा करा मला! मी खरं म्हणजे एक चोर आहे, चोरी करायला एक दिवस तुमच्याच घरात घुसलो होतो मी! तुम्हा नवरावायकेंच आपसातलं बोसणं ऐकून 'आपण तुमच्या मुलीशी निव्वह करून सारी संपत्ती चळकावावी' असा विचार मनात आला माझ्या! आपलं मन बेधून जेव्हासाठी 'बगुला-भगत' बनलो मी! पण गेल्या चाळीस दिवसात माझं

मन खरोखरच पालटून गेलं अन् आपल्या साऱ्या नीच कृत्यांचा पश्चात्ताप वाटायला लागला मला! इथून पुढे चोऱ्या करणं बन्द करून, खूप मेहनत करून जगायचा विचार आहे माझा! तुमच्या मुलीच्या योग्य नव्हे मी! दुसऱ्या कुणाशी निव्वह करून द्या तिचा! तुम्हाला फसवल्याबद्दल योग्य वाटेन ती शिक्षा द्या मला! आनन्दाने भोगेन मी!'

नासिरचे हे बोलणे ऐकून प्रथम तर रहीम एकदम चकितच झाला! पण गंतर पुन्हा भानावर येऊन तो म्हणाला, 'बेटा, अज्ञानामुळे ज्या चुक तू केल्यास, त्या तर आता तुझ्या पश्चात्तापाने धुवून गेल्या आता तू धुवून काढनेला स्वच्छ भोती आहेस! अल्लानं खरंच माझ्या मुलीसाठीच तुला इथं पाठवलाय आता तूच माझा जावई आहेस!'

नासिर व रजिया यांची शादी झाली अन् नासिर 'हास-यायोग्य जावई' म्हणून प्रसिद्ध झाला!

व्यवहारकुशल

विशालपूर शेतक्या जीवदान प्रमोद नावाच्या एका व्यक्तीने पादत्राणांचे दान सुरू केले. जपला घेण्यासाठी बरीच गिऱ्हाडकडे तेथे येत, पण एकेही जीवदान पत्रकाने न पडल्याने काही खरेदी न करताच परत जात. यामुळे प्रमोद फारच कळनीत पडला. आपण चालावा यासाठी काय करावे याचाच तो तदैव विचार करू लागला.

एक दिवशी प्रमोदच्या दुकानात एक गिऱ्हाडक आले. त्या माणसाने एक अंड पसंतही केला. पण त्याने जेव्हा जपला पायात घालून पाहिली तेव्हा त्याला ही काहीशी चट्टाटनी हे कारण सांगून तो माणूस जेव्हा दुकानातून तसाच बाहेर पडू लागला तेव्हा त्याला बाबबत प्रमोद म्हणाला, "खरून तय्याच काहीच नव्हता, म्हणून त्या अशा चट्टाटनीत पायात घालून कोलत राहिल्यात की एक सेम दिवसातच आपल्या पायालाचरोबर, बंताच्या सैन जेजून जालीत त्या आराम बरोबर यापेक्षा बेतल्यात. तर बरोबर सैन जाली का पडायच्या त्या?"

हे ऐकून गिऱ्हाडकाने होकारात्मक शोके हसवले, अन् जपला खरीदून तो निघून गेला. दुसऱ्या दिवशी आणखी एक गिऱ्हाडकाने आपल्या मुलांसाठी एक बोट पसंत केला. पण त्या घाबून प्रतिस्वावर तो माणूस म्हणाला, "हो तर बऱ्याच सैन वाटलात! यशा नकोस या जपला." यावर प्रमोद म्हणाला "असं पहा, तुमच्या मुलांचा पाय खरून काढत राहिल का? तेंव्हा बरा वाटला येणाऱ्या जपलाच बऱ्या आला बरोबर आपल्या बेतल्यात तर जवळच चट्टाटनी लागतील न त्याला?"

"हो, हो! बरोबर आहे मुनच म्हणजे मी आज विचारच नव्हता केला!" असे म्हणून त्याही गिऱ्हाडकाने जपला खरेदी केल्या.

व्यवहारकुशलतेचे काय मूल्य असते, हे आज प्रमोदने बरोबर कोळखले. जो घाबून व्यवहारकुशल नव्हते, तोखेखून तोच जोडू शकत नसेल, त्याचे व्यापारात कधीही जीट नसताना बसणार नाही.

वीर हनुमान

हजारो वानर कुंभकर्णावर तुटून पडले. त्या पर्वतप्राय राक्षसाला त्यांनी ओरबाडलं, त्याचे बावे वेतले, त्याला गुहे घातले. पण कुंभकर्ण जरा ही विचलित झाला नाही. तो वानरांचा नाश करीत सुटला. कुंभकर्णाला आवरणं वानरांना शक्य नाही हे सिद्ध झाले.

कुंभकर्णाने सुग्रीवावर आपला भाला फेंकला. हनुमानाने मध्येच तो पकडला नि मोडून टाकला. हे पाहून वानरांना फार आनंद झाला व आनंदाने ते नाचू लागले. तेव्हा कुंभकर्णाने एका पर्वताचे शिखर उचलले व सुग्रीवाच्या रोखाने फेकले. यामुळे सुग्रीव मूर्च्छित झाला. सुग्रीवाला

घेऊन कुंभकर्ण लंकेत परत आला. हे सर्व पाहून हनुमानाला मात्र मुळीच भीति वाटली नाही. सुग्रीव मूर्च्छितावस्थेतून बाहेर आला की तो स्वतः आपले रक्षण करील याबद्दल त्याला खात्री होती.

हनुमानाच्या अंदाजाप्रमाणेच सडलं सुग्रीव शूद्धीवर आला तेव्हा त्याच्या लक्षात आला की आपण कुंभकर्णाच्या हातावर आहत त्याला समोर लंकेतील रस्ते दिसू लागले. त्याने लगेच कुंभकर्णाचे नाक व कान कापून टाकले. कुंभकर्णाच्या नाकानून व कानातून रक्ताच्या चिळाकाड्या उडाल्या आणि त्याने लगेच

म्हणाला.

सग रामाने आपले बापन्यास काढले. या अस्वामुळे कुंभकर्णाचा हात गदेसह तुटून खाली पडला.

तो जोरात ओरडू लागला. दुसऱ्या हाताने एक मोठे झाड उखडून तो रामाशी युद्ध करायला सरखावला. तेव्हा रामाने इंद्रास फेकून कुंभकर्णाचा दुसरा हात ही छाटून टाकला. तरी ही कुंभकर्ण रामाशी लढण्यासाठी पुढे येण्याचा प्रयत्न करू लागला. म्हणून रामाने कुंभकर्णाचे पाय-च कापून टाकले. शेवटी रामाने कुंभकर्णाचे डोकं ही उडवले.

कुंभकर्णाच्या मृत्यूमुळे राक्षस ओक्सा-बोक्षी रडू लागले. रामाचा पाहताच ते थर थर कापू लागले. रामाचे नाव ऐकताच ते घाबरून जाऊ लागले. रामाच्या अवती-भवती बसून वानर त्याची पूजा करू लागले.

राक्षसांनी रावणाला खबर दिली की रामाने कुंभकर्णाला ठार मारले आहे. ही वार्ता ऐकून रावण मूर्च्छित झाला. त्याचे मुलगे देवांतक, नरांतक, त्रिशर आणि अतिकाय मोठमोठ्याने रडू लागले. तसेच कुंभकर्णाचे धाकटे भाऊ महोदर नि महापार्श्व पण अतिशय दुःखाने रडू लागले.

रावण शुद्धीवर आला तेव्हा त्याला

वाटले की आता लंका वानरांच्या ताब्यात जाणार! तो खूपच पांथरला होता आणि आता आपले सर्व राजभोग संपले असल्याने वाटलं, राज्याच्या बाबतीत आपले कर्तव्य संपले असल्याच्या मनाने चेतलं. मीतेला प्राप्त करण्याची आशा आता सोडलीच पाहिजे. आपल्या छोड्या भावाचा वध करणाऱ्या रामाच्या सूड उगवण्याचा त्याने विचार केला. जर रामाला आपण मारून शकलो तर आपले प्राण गेलेले बरे असं रावणाला वाटलं. आता पहिल्या प्रथम रावणाच्या मनात आलं की विभीषणाचा उपदेश न ऐकण्यात आपण फार मोठी चूक केलेली आहे. आपण जे काही केले त्याबद्दल त्याला पश्चात्ताप होऊ लागला.

रावणाचे दुःख पाहून त्रिशर म्हणाला- "तू तिन्ही लोकांना पराभूत करू शकतोस, अस अघोर होण्याचं क्षय क्षरण आहे? मला युद्ध-भूमीवर पाठव, मी रामाला मारून परत येतो."

हे ऐकून देवांतक, नरांतक व अतिकाय यांनी पण युद्ध भूमीवर जाण्याची आपली उत्सुकता प्रकट केली. त्यांचे धैर्य पाहून रावण पसन्न झाला, आणि त्याने आपल्या पुत्रांना रामाशी लढायला पाठवले.

सग राक्षस नि वानर यांच्यात युद्ध जुपले. राक्षसवीर नरांतक वानरांचा

समाचार घेऊ लागला. हे पाहून सुग्रीव अगदाला म्हणाला- "तू आता या नरांतकाला आपला पराक्रम दाखव त्याला मृत्यूची वाटच दाखव." तेव्हा अंगद नरांतकाशी भिडला, थोडा वेळ त्याच्याशी लढला नि शेवटी त्याने नरांतकाला यम-सदनी रवाना केले.

हे पाहून त्रिशर, महोदर आणि देवांतक अंगदावर चालून गेले. अंगद साहसपूर्वक तीन राक्षसांशी लढू लागला. हनुमानाने हे पाहिल आणि एकच गूहा घालून त्याने देवांतकाला ठार मारले. त्याचप्रमाणे नील अंगदाच्या भवतीसाठी आऊन आला व त्याने महोदराला मारून टाकलं.

महापराक्रमी आहे ब्रह्मदेवाला खश करून याने एक वर मिळविला आहे- देव अथवा राक्षस यांच्याकडून याला मृत्यू येणार नाही याने जे कवच परिधान केले आहे आणि ज्या रथावर हा आरूढ झाला आहे तो खुद्द ब्रह्मदेवाने याचा दिलेला आहे. याच्या साह्याने याने अनेक वेळा देव व दानवांना पराभूत करून राक्षसांचे संरक्षण केले आहे. याला जर त्वंकर मारून टाकले नाही, तर आपल्या वानर-सेनेचा हा नाश करून टाकू शकेल."

दरम्यान वानर सेनेशी लढण्यासाठी आलेल्या अतिकायचा कुमुद द्विविद, मैद नील व शरभ या वानर वीरांनी सामना केला पण ते अतिकायच्या केसाला ही धक्का खावू शकले नाहीत अतिकायच्या बाणांनी मात्र विचारे घायाळ झाले.

जे आपल्याशी लढत नाहीत त्यांची यगळजी करण्याचे अतिकायला कारण नव्हते. तो घेट रामपाशी आला आणि विचारले- "भ्याडासारखे पळून जाणारे आहेत, त्यांच्याशी लढण्याची माझी इच्छा नाही असा कोण वीर आहे, ज्याला माझ्याशी युद्ध करायचंय?"

या ओतण्याचा लक्ष्मणाला अतिशय राग आला अतिकायचा सामोरे जाऊन

त्याने आपल्या धनुष्याचा टण्टकर केला त्याला पाहून अतिकाय म्हणाला- 'लक्ष्मणा तु अचूने लहान आहेस! शेवटी तुझा पराक्रम तो किती? मोठा आला माझ्याशी लढायला? व्यर्थ मरणाची इच्छा का करित आहेस? माझ म्हणण ऐकशील तर जाजूला हो नसते दुःसाहस करू नकोस."

"जर आपला पराक्रमच दाखवायचा असल तर ही नुसती बडबड कशासाठी? करूनच दाखव की! आपल्या तोंडात आपली स्तुति करित बसण्यापेक्षा, चल जायला पराक्रमच दाखव मला!" लक्ष्मणाने त्याला ललकारलं

धनुष्य बाण हाती घेऊन दोघांनी युद्ध सुरू केले लक्ष्मणाची बाण सोडण्याची कला पाहून अतिकायच्या मनात त्याच्याविषयी आदराची भावना निर्माण झाली. तो मोठ्या उत्साहाने लक्ष्मणाशी लढू लागला दोघांनी एकमेकांवर दिव्यास्त्रे फेंकली. अतिकायच्या बाणांनी लक्ष्मण सखस्त होत होता. पण लक्ष्मणाच्या बाणांनी मात्र अतिकाय वर काहीही परिणाम झाला नाही कारण अतिकायने चांगले मजबूत कवच परिधान केलेले होते आता लक्ष्मणाने अतिकायवर ब्रह्मास्त्र टाकले. त्याला कूळकमी करण्याचा अतिकायने प्रयत्न

केला पण त्याचा काही उपयोग झाला नाही ब्रह्मास्त्राने अतिकायचे शिर धडपासून उडविले

अतिकायच्या मृत्यू मुळे राक्षसांना अत्यंत दुःख झाले राक्षणाला जेव्हा ही वार्ता समजली तेव्हा त्याला मोठे आश्चर्य वाटले कारण महान राक्षसवीर एकामागून एक राम-लक्ष्मणाकडून मारले जात होते, त्याला आता कळले की आपण वानरांच्या शक्तीचा बरोबर अंदाज केला नाही याबाबत आपण चुकलोच!

आपले वडील दुःखी झालेले पाहून इंद्रजित म्हणाला- 'मी जोपयंत जिवंत

आहे तोपर्यंत आपणास दुःख करण्याचे कारण नाही. मी मारलेल्या बाणापासून कोणी ही आपला बचाव करू शकणार नाही मी जाऊन या राम-लक्ष्मणाचे प्राण घेतो हा मी चावलो युद्ध-भूमीवर. आपण काळजी करू नका

पित्याची परवानगी घेऊन उत्तमोत्तम गर्दभ जुंपलेल्या रथावर स्वार होऊन इंद्रजित रणांगणाकडे निघाला तो जेव्हा युद्ध-भूमीकडे निघाला तेव्हा अनेक राक्षस-गोळे निरनिराळी आयुधे धारण करून मोठ्या आनंदाने त्याच्या भागे निघाले

इंद्रजित युद्ध भूमीवर पोचला. एकदा

दिव्य रथ प्राप्त व्हावा म्हणून यज्ञ करण्याचा त्याने विचार केला. त्याने चारी वाजुंना पहारेकरी नेमून मंत्रोच्चार करीत अग्नीत होम केला त्याचा होम चालू असताना धूर विससा नाही फक्त वर येणाऱ्या मोठ-मोठ्या ज्वाला विसर्त्या

यानंतर इंद्रजितने ब्रह्मास्त्राचे स्मरण करून आपले धनुष्य, रथ व अन्य आयुधांना भजित केले अशा रीतीने होम संपला. मग इंद्रजित आपला रथ, आयुधे व सारख्यांसह आकाशात अतर्धान झाला

राक्षसांचं सैन्य पोडे व रथासह युद्ध भूमीकडे निघाने. निरनिराळ्या शास्त्रांचा उपयोग करून राक्षस वानरांशी युद्ध करू लागले. त्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी इंद्रजितने श्रावेशायुक्त स्वरात तजस्वी उपदेश केला राक्षस उत्साहाने लढू लागले. शेवटी इंद्रजित स्वतः युद्धभूमीवर दाखल झाला. एकेक तडाख्यात पाच महा वानरांना जो मारू लागला केवळ सामान्य वानरांनाच नव्हे, तर अनेक वानर-वीरांना ही अत्यंत निर्दयपणे त्याने खोऊन टाकले. गंधमादन, नल, मैद गज सुग्रीव ऋषभ, अंगद, द्विविद इत्यादि त्याच्या बाणांनी चाप्याळ झाले. पण अदृश्य इंद्रजितला ते पाहू मात्र शकत नव्हते

इंद्रजित ने बाण फेकत होता त्यानील काही राम व लक्ष्मण यांना ही लागले तेव्हा राम लक्ष्मणाला म्हणाला "हा इंद्रजित अदृश्य स्वरूपात युद्ध करीत आहे म्हणून आपण त्याला मारू शकत नाही. त्याचे बाण लागून आपण बेशुद्ध झाल्यासारखे दाखवू या म्हणजे तो खुश होऊन संकेत परत जाईल "

जगेच इंद्रजितच्या बाणांनी राम व लक्ष्मण दोघेही भुर्छिंत होऊन जमिनीवर पडले ते पाहून अत्यानंदाने इंद्रजित लंकेकडे परत फिरला

हनुमान विभीषणाला म्हणाला- "इंद्रजितने ज्या अस्त्राचा उपयोग केला, ते ब्रह्मास्त्र आहे. त्यामुळे किती वानर मृत्यू-मूर्खी पडले याचा आपण छडा लावला पाहिजे "

हनुमान आणि विभीषण नळती लाकडे हाती घेऊन युद्ध भूमीवर शोध घेऊ लागले त्यांना जांबवान जिवत असलेला दिसला विभीषणाने त्या वृद्धाला विचारले- "जिवत आहेस न? "

जांबवानच्या दृष्टीवर परिणाम झालेला होता. त्याने विभीषणाला विचारले- "सांग, हनुमान जिवंत आहे ना? "

'राम व लक्ष्मण यांच्याबद्दल न विचारता तू हनुमानासंबंधी का विचारीत

आहेस? " विभीषणाने जांबवानला विचारले.

जांबवान म्हणाला- "बेटा विभीषणा, हनुमान जिवंत असेल तर सर्व वानर सेना नष्ट झाली तरी काही बिघडणार नाही पण जर तो मेल्या, तर सारी वानर सेना जिवंत असली तरी मेल्यासारखीच आहे "

युद्ध जांबवान जेव्हा अस म्हणाला तेव्हा स्वतः हनुमान पुढे आला आणि त्याने जांबवानांना पद-स्पर्श करून त्याची अभिवंदना केली तेव्हा जांबवान हनुमानाला म्हणाला- "पुत्र हनुमान, आता वानरांचं संरक्षण तुच केलं पाहिजेस, तुझ्याशिवाय दुसरा कोणी ही

हे काम करू शकणार नाही "

राम व लक्ष्मण यांना शूद्धीवर आणण्यासाठी जांबवानने हनुमानाला एक उपाय सांगितला-

'तू समुद्रावरून उडून हिमालयावर जा. तेथे तुला वनेचन व कैलास ही अत्युच्च शिखरे दिसतील. या दोन शिखरांच्या मध्य-भागी एक औषधि-पर्वत आहे. या पर्वताच्या शिखरावर चार दिव्य औषधि आहेत या औषधि-वनस्पतींतून एक प्रकारचा दिव्य प्रकाश बाहेर पडतो. या वनस्पतीची नावे आहेत- विशाल्यकरणी, मृतसंजीवनी, सुवर्णकरणी नि संधानकरणी. या चारी वनस्पतींना घेऊन तू लवकर परत ये. त्याचा उपयोग करून या वानरांना ही आपण जिवंत करू. जा झटपट जाऊन ये '

हनुमान लगेच तिथून निघाला व वायुवेगाने आकाशातून मार्ग आक्रमू

लागला नद्या, जंगल, पर्वत पार करीत करीत तो हिमालयाकडे जाऊ लागला अशा रीतीने अत्यंत तीव्र गतीने हनुमान नगार्धिराज हिमालयावर पोचला

हिमालयावर पोचताच हनुमानला उंच उंच पर्वत-शिखरे दिसू लागली अनेक आश्चर्य व मुनि-वाटिका ही त्याला दिसल्या. ब्रह्मकोश, कैलास पर्वत, इंद्राची तपोभूमि रुद्रबाण, योक्ष-स्थान, हयग्रीव-क्षेत्र आणि ब्रह्मकपाल इत्यादि प्रदेश त्याला तेथे दिसले ब्रह्माने इद्राला जिये वज्र दिले ती जागा, कुबेराचे स्थान, ब्रह्मासन आणि शिवधनु क्षेत्र ही त्याने पाहिले शेवटी कांचन-पर्वत व कैलास-पर्वत यांच्या मध्ये अपलेला औषधि-पर्वत ही हनुमानाला दिसला. या पर्वतावरील औषधि-वनस्पतीतून एक अद्भुत प्रकाश बाहेर पडताना त्याने पाहिला

शोपेचे औषध

पूर्वीच्या काळी काश्मीरमध्ये वज्रगुप्ता नावाचा एक सीदागर रहात असे. व्यापारात त्याला लाखो रुपये कमाई होई, तरीही तो नेहमी अतृप्तच दिसे. त्याची ही अतृप्ति दिवसेंदिवस वाढतच चालली अन् त्यामुळे त्याला शोपही लागूनारही गेली

एकदा शेजारच्या गावी राहणारा वज्रगुप्ताचा भिन्न जयानन्द तणाला भेटायला आला. जयानन्द हा एक सामान्य मग्नूस होता. तो जे काही मिळवी, त्यातच ओलं-कोरडं खाऊन आपल्या मुलांवाळंसह सुखाने दिवस पासवी तो जीवनात नेहमी नतुष्ट असे. त्यामुळे उशीला कोके टेकले की त्याला गट शोप लागे

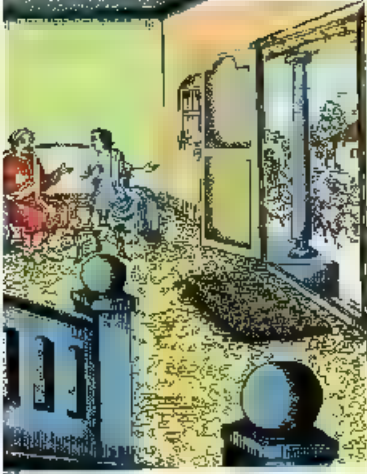
आपल्याला शोप न येण्याची जडचण

सांगून वज्रगुप्तने जयानन्दाला ती दूर होण्याचा मार्ग माहीत असल्यास सांगाव्याची विनंती केली.

जयानन्दने मित्राची समस्या लक्षपूर्वक ऐकून घेतली. नंतर हसत तो म्हणाला, "तुझ्या डाळ्यातली शोप का बुडून गेलीय, हे ओळखलय मी तू असं कर-काही दिवस तू आपला व्यापार आणि त्यातल्या अडचणी वगैरेबद्दल विचारच करायचा सोडून दे. वेळ घालवण्यासाठी इतर काही असं काम करत रहा, की ज्याच्याबद्दल तुला काही विचार वगैरे करायचा नागणार नाही. असं ज्ञानं, की शोप तुला शोधत जन्मक येईल. हाच तुझ्या अडचणीचा अपाय."

इतक्याच वाहेरून वरील जगावरांच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकू आला, जन्

पाठीपाठ त्यांच्या मागून येणाऱ्या भुराख्याचा आवाजही जयानन्दला ऐकू आला त्याने विचारले, "अरे, तुझ्या गल्लीत हा कसला आवाज?"

"अरे काय सांगू! मैदानात चरायला जाणाऱ्या बकऱ्यांचे कळप रोज माच रस्त्याने जातंयत दुसरी वाटच नाही."

जयानन्द विचार करून जयानन्द वज्रगुप्तला म्हणाला, "जरे मरा भुक्षापासून तू एक काम कर. दिवसभर कट्ट्यावर बसून मैदानात चरायला जाणाऱ्या या बकऱ्या तु मोजत जा, अन् रोज अशा किती बकऱ्या चरायला जाताना

ते पाहून ठेवत जा. बास, असं काही निरुपयोगी काम केलस, की तुला जांगली झोप येईल मी पुन्हा तुला भेटायला येईन, तेंव्हा तुला माझ्या या अपयाचा फायदा झाला की नाही, ते पाहीन." असे म्हणून जयानन्द निघून गेला

दोन आठवड्यांनंतर जयानन्द आला तेंव्हा त्याला असे दिसून आले की वज्रगुप्त खूपच थकलेला दिसत असून त्याचं डोळेही अगदी विस्तवासारखे लाल झालेले आहेत! जयानन्दने आश्चर्याने त्याला विचारले, काय वज्रगुप्त! माझ्या उपायाचा तुला काही अपयाग झालेला दिसत नाही! झोप नाहीच येत न तुला?"

"अरे, कसली आलीय झोप? इतकं भाग्य कुठलं साझ? तुझ्या सल्ल्याप्रमाणे इथे कट्ट्यावर बसून मी रोज विचार करतो की बकऱ्या मोजण्यात कुठे चूक तर होत नाही ना! म्हणून मी मैदानात जावून तलावाच्या किनारी अशा राहून खूप एकाग्रतेने अन् सावधपणे मोजणी करू लागलो आश्चर्याची गोष्ट अशी की या शहरात बरोबर एक हजार बकऱ्या आहेत!" वज्रगुप्त आनरला

"एक हजार बकऱ्या! इतकी बरोबर मोजणी केलीस तू! वेळ चालवण्यासाठी करायच्या कामात इतकी एकाग्रता अन् सावधगिरीची काय जरूर?"

जयानन्दने विचारले

यावर वज्रगुप्त म्हणाला, "अरे मोजणी म्हणजे शेवटी मोजणीच ना? त्यात चूक नाही होता कामा! एक हजार बकऱ्या एकाच वेळी पाहून माझ्या मनात तर असाही विचार आला की याच्यापासून कमीत कमी चार हजार शेर तरी लेकर मिळत असावी!"

हसतच जयानन्द म्हणाला, "मी तर तुला केवळ बकऱ्या मोजायलाच सांगितल्या होत्या त्यांच्यावर खर्च किती होईल, किंवा त्यांच्यापासून लाभ किती होईल याचा विचार करायला कुठे सांगितलं होत?"

"अरे जयानन्द तुला तर माहीतच आहे

की येथे लोकरी कपडा विणणारे चागले कलावंत विणकर आहेत ती लांकर जर त्यांच्या हाती दिली तर ते कमीत कमी दोन हजार वार लोकरीचं कपड तयार करून देतील आपल्याला. एक वार कपड आपण कमीत कमी दोन मोहोरांच्या भावाने विकू शकू आणि----" अशीच काही व्यापारासंबंधी माहिती वज्रगुप्त पुढे सांगणार, इतक्यात जयानन्दने त्याला मध्येच थांबवले

"हं, आता आणखी पुढे काही सांगायची जरूर नाही" जयानन्द म्हणाला, "विणून तयार होऊन जे दोन हजार वार लोकरीचं कपड येईल, ते दुकानात विकायला ठेवून बसलास, तर

शोष करी येणार तुला? तो सारा मात विकला गेला अन् तुझ्या हाती सारा पैसा आला, तरच शोष जागणार न तुला?"

जयानन्दच्या बोलण्यातले छुपे व्यंग आणि दोमणे यामुळे वज्रगुप्तचे मन दुखावले; तो काही झोलाभार, इतक्यात त्याला थांबवत जयानन्द म्हणाला, "वज्रगुप्त, तुझ्या घरापुढून जाणाऱ्या बकऱ्या, तुझ्या स्वतःच्या नाहीत, अन् तुझा व्यापारही लोकरी कापड विणण्याचा नाही, हे काय तुला माहीत नाही? आपल्या भोवतालचं सारं च वालावरण, प्रत्येक वस्तु यांच्याकडे फक्त व्यापारी दृष्टीने पहाणं, अन् जे काही काम करतील त्या सर्वातून काही लाभ मिळवू पाहणं ही तुम्ही सवयच होअून गेली आहे. त्यामुळेच निरर्थक मोजणी अन् हिशोब-ठिशीब, यात तुम्ही शोष अडून चाबलेली आहे. ही गोष्ट मी अगदी पहिल्यानेच ओळखली, अन्

तुझं मन व्यापारातून दूर जावं असा प्रयत्न केला मी! पण रोवडी माझाच पराजय झाला! तुम्ही अडचण दूर करणं हे माझा हातातलं नाही, ही गोष्ट कबूल करतो मी!"

"असं नेटव्हे जयानन्द! तू माझी अडचण दूर केलीस. तुझ्या कृपेमुळे अतृप्ति आणि सुखनिद्रा यांच्यातला संबंध अगदी आत्ताच लक्षात आला माझ्या! या रोसाचं औषध काय, ते ही ओळखलं मी तू काही न सांगताच!" वज्रगुप्त अत्साहाने म्हणाला.

"असं? सांग बरं काय ते!" जयानन्दने हसत विचारले.

"मी आजच माझा सारा कारभार आपल्या मुलांवर सोपवून बाकीचं आयुष्य तुझ्यासारख्या चिन्तारहित मित्रांबरोबर व्यतीत करीन. हेच माझ्या आजाराचं औषध!" असे म्हणून वज्रगुप्तने मोठ्या प्रेमाने जयानन्दाला मिठी मारली.

ब्रह्मराक्षस

एक गावात एक दुष्ट जमीनदार रहात असे. गावच्या जवळच जंगल होते. या जंगलातून जा-ये करणाऱ्या लोकांना आपल्या माणसांकडून ठार मारवून, त्यांची धन-दीलत, मूल्यवान वस्तु वगैरे हा जमीनदार लुटत असे.

एकदा एक पंडित तेथील राजाकडून सन्मानित होऊन, त्या दुष्ट जमीनदाराच्या गावाजवळील जंगलातून परत जात होता. पण जमीनदाराचे हस्तक अचानक त्या ब्राह्मणवर तुटून पडले. त्या दुष्ट लोकांनी ब्राह्मणाला ठार मारून त्याला सन्मानार्थ भिळालेने धन घेऊन तेथून पोबारा केला.

जमीनदाराच्या लोकांनी त्यापूर्वी ब्राह्मणाचे प्रेत जंगलात कुठेसे पुरूनही टाकले होते, त्यामुळे ब्राह्मणाचे कस्य झाले, हे कधीच कोणाला कळले नाही. या मृत ब्राह्मणाला एक मुलगा होता.

या मुलाचा मुलगा, म्हणजेच मृत ब्राह्मणाचा नातू आपल्या बापाच्या आज्ञेवरून एका गुरुकुनात शिकण्यासाठी निघाला होता.

रस्त्यात मुलाला एक वृद्ध ब्राह्मण दिसला. तो मुलाला म्हणाला, "बाळा, जरा माझ्याबरोबर चला. मी तुला चांगली मदत करणार आहे." मुलाला घेऊन ब्राह्मण एक वाट झाडांच्या मागे गेला अन् त्याला तिथेच खाली बसवून, स्वतः झाडाखाली खोदू भागला. त्या जागेतून नंतर त्याने एक पितळी गडका बाहेर काढला. त्याचे तोंड कपड्याने बांधलेले होते.

ते पात्र मुलाच्या हाती देऊन वृद्ध ब्राह्मण त्याला म्हणाला, "बाळा, या गडक्यात सोन्याची नाणी आहेत. नीट संभाळून ने. रात्री तिथल्या जमीनदाराकडे मुनकाम करून, सकाळी आपली वाट

(चान्दोवात २४ वर्षांपूर्वी प्रकाशित झालेली गोष्ट)

सुधार." इतके सांगून बृध्द तिथून निघून गेला.

मुलाने भाड्यावर बांधलेले फडके सोडून पाहिले. तेव्हा त्याला खरोखरच त्यात सोन्याची नाणी आढळली.

गावात तो पोचला तेव्हा चहूकडे अंधार पसरला होता. बृध्द ब्राह्मणाच्या सूचनेप्रमाणे जमीनदाराकडे त्याने रात्री मुक्कामाची परवानगी विचारली. जमीनदाराने ती दिली.

मुलगा शोपल्यावर जमीनदाराने सहज म्हणून गडब्याचे फडके सोडून पाहिले. आतली सोन्याची नाणी पाहून तो थक्क झाला! नाणी त्याच्याकडे कशी आली हे

मुलाला कुठून तो विचार हाकला असता. जमीनदाराला तेवढा हक्क असतोच. पण लोभ मुटून जमीनदाराने ती नाणी हडप करण्यातच शाहाणपणा मानला, मुलाला विचारायची काय गरज?

गडब्यातली नाणी चोरून जमीनदाराने वरचे फडके होते तसे बांधून टाकले आणि तो आपल्या खोपीत जावून शान्तपणे शोपून गेला.

सख्खी शोपून कुठल्याबरोबर मुलाने प्रथम आपला गडबा पाहिला. पण तो त्याला हलका वाटला. त्याने वरचा कपडा सोडून पाहिले, तर नाणी शायब! भांडं एकदमच मोकळो! ताबडतोब जमीनदाराजवळ जावून त्याने विचारले, "मावक, माझे हे भांडे सोन्याच्या नाण्यांनी संपूर्ण भरलेले होते, पण आता ते रिक्तच दिसतंय. माझी नाणी कोणीतरी चोरली आहेत."

यावर एकदम रागावून जमीनदार ओरडला, "काय बडबडतोयस? माझ्यावरच चोरीचा आळ घेतोस? या मुन्त्यासाठी मी आत्ताच तुला फाशी देववतो." नंतर आपल्या नोकरीना त्याने मुलाला तळघरात कैद करून ठेवायला सांगितले. नोकर मुलाला बक्रेटी घेऊन घेऊन गेले.

नंतर आपल्या बोलण्याला नेहमी मान तुकवणाऱ्या गावातल्या चार जलीलघाऱ्या माणसांना त्याने बोलवून घेतले. त्यांना सर्व

हकिक्त सांगून तो म्हणाला, "या मुलाला फाशी देण्याच योग्य, असं वाटतं मला. तुमचा काय विचार आहे?"

ते सारेजण भुक्त कंठाने म्हणाले, "याच काय संशय? या धूर्ताला नक्कीच फाशी द्यायला हवं. नाहीतर हा एवढासा पोरगा आपल्या बाबत काहीच्या काही चरळत राहील."

बास ! गावात मुलाच्या फाशीबद्दल दबडी पिटवण्यात आली. संध्याकाली वध-स्थानी लोकांची गर्दी जमली. नंतर मुलाला तेथे आणले गेले. फाशी अंमलात आणण्यासाठी स्वतः जमीनदारही तेथे हजर झाला.

तेव्हा जमलेल्या लोकांच्यातून एका ब्राह्मणाने पुढे येवून जमीनदाराला विचारले, "या मुलाला फाशी क्य दिल जात आहे? असा काय गुन्हा केलाय या एवढ्याशा मुलाने?"

"हे विचारणारा तू कोण?" जमीनदाराने अजून ब्राह्मणालाच गरजूत विचारले.

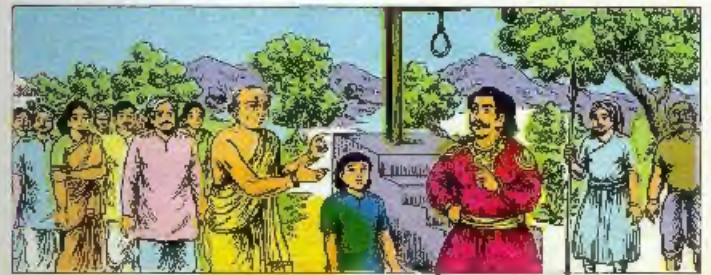
"मी?" हसतच ब्राह्मण उत्तरला, "मी आज या मुलाचा!"

"असं? मग ऐक तर! तुझ्या या नातवानं माझ्यावर चोरीचा आळ घेतलाय. रात्री मी याला शोपायला जाणं दिली, अन् सकाळी हा मला म्हणतो-मी याची सोन्याची नाणी चोरलीत! माझ्यावर हा असा चिखल कुडबला त्यानं! म्हणूनच त्याला ही कठोर शिक्षा देत आहे मी!" जमीनदार उत्तरला.

आता ब्राह्मण म्हणाला, "ठीक आहे. मग तुम्हीही दिव्य करून दाखवा. म्हणा, की मी खरोखरच याची नाणी चोरली असली, तर ब्रह्मराक्षस मला अचलून नेवो!"

यावर जमीनदार ऐटीत म्हणाला, "हो, मला काय भीती? तुम्ही म्हणता तसंच करतो.-मी याचं सोनं हडपलं असेल तर ब्रह्मराक्षस मला अचलून नेवो!"

दुसऱ्याच क्षणी ब्राह्मण वायुवेगाने जमीनदाराला पकडून आकाशात उडून येवून गेला! जमीनदाराचे पुढे काय झाले हे कोणाला कधीच कळले नाही.

पक्षपात

विशालपुरमध्ये जानकीबाई नावाची एक श्रीमन्त बाई रहात असे. तिला दोन मुलगे व एक मुलगी होती. जानकीबाईने आपल्या जमीन-जुमल्याचे नीटपणे रक्षण करून आपल्या मुलांना नीटपणे वाढवले व त्याच गावात चांगली स्थळे पाहून त्यांचे विवाहही करून दिले. जानकीबाईच्या थोरल्या मुलाला दोन मुलगे अन् धाकट्याला एक मुलगा व एक मुलगी अशी मुले झाली. तिच्या मुलीलाही एक मुलगी झाली. म्हणतात न, की "मुलापेक्षा व्याजच जास्त प्यार असत." त्याचप्रमाणे जानकीबाईला आपल्या मुलापेक्षा नातवंडेच अधिक प्यारी वाटत.

नातवंडे मोठी होऊ लागली. तिची मुले जेव्हा आपल्या मुलांच्या शिक्षणाबद्दल

काळजी करू लागली तेव्हा जानकीबाई त्यांना म्हणाली, "इथल्या इस्टेटीची व्यवस्था तुम्ही पहा. मी मुलांना घेऊन शहरात राहीन. चांगल्या शाळेत त्यांना दाखल करीन. एकावे घर भाड्याने घेता येईल तिथे. दर सुट्टीला पुन्हा इथे एकत्र येऊ."

दोन्ही मुलांनी मुक्तपणे आपली संमती देत म्हटले, "आई, तू जसं आम्हाला शिस्तीत वाढवलेस तसंच यांनाही तुझ्याच हातून वाढवून, शिकवून मोठ कर. चांगल्या वर्तणुकीचे धडे दे."

नातवंडांना घेऊन जानकीबाई शहरात गेली अन् त्यांना तिने एका उत्तमशा शाळेत दाखल केले. सर्व जण एका भाड्याच्या घरात राहू लागले. काही दिवसांनी जानकीबाईची मुलगी व

जावईही आपल्या मुलीला घेऊन तिच्याकडे गेले.

मुलगी जाईला म्हणाली, "आई, तू या चार नातवंडांना जसं इथं राहून शिकवत आहेस, तसंच माझ्याही लेकीला ठेवून घे. तिलाही शिकव. तुझे जावईचुपा अन् मी हीच मदत भागायला तुझ्याकडे आलो बाहोत."

जानकीबाईने त्यांची विनंती मान्य करून त्या नातीलाही ठेवून घेतले. पण त्या दिवसापासून तिच्या इतर नातवंडांच्या सखात आले की आपली आजी या नातीच्या बाबतीत खूपच पक्षपात करते आहे, सर्व मुलांना एकच पंक्तीला जेवायला वाढले, तरी आपल्या

या नातीच्या पानात मात्र ती इतरापेक्षा दही, तूप वगैरे जास्त वाढत असते! तिने जास्तीचे काहीही मागितले, तरी लगेच आजी तिला देते. ही गोष्ट त्या मुलांच्या मनात खटकू लागली. परंतु आजीबद्दल आदर असल्याने अन् बोड्याशा मीतीने कोणीच काही बोलले नाही. जानकीबाईच्या सर्वात मोठ्या नातवाला मात्र याबद्दल काहीच वाटत नव्हते. त्याला हा प्रकार मुळीच गैर वाटला नाही.

सुट्टीला सर्वजण परत विशालपुरला गेले. थोरला विवेक सोडून बाकीच्या नातवंडांनी आपापल्या बाईजवळ आनीच्छ पक्षपातानेच तक्रार केली.

यावर दोघीही सुनांनी ठरवले की

यावद्दल सासुला जाव विचारयचाच! पण विचारण्यापूर्वी कोणींनी विवेकला नीट हकिकत विचारली.

विवेक म्हणाला, "भला तर आजी काही पक्षपात करते, असं वाटत नाही. मामीच्या मुलीला ही काहीही जास्त वाढत असली, तरी आमच्या समोरच वाढते न? लपवून लपवून तर काही देत नाही ना?"

"तेच तर विचारतेय मी. तिला जास्त काय म्हणून? तुम्हालाही तितकाच वाढू शकतात न त्या? मग हा त्यांचा पक्षपात नव्हे तर काय?" विवेकच्या आईने त्याला विचारले.

तरीही नकारात्मक मान हलवत विवेक म्हणाला, "तसं नाही आई! काहीही असलं तरी आपण आपली आजी ही 'बापली' मानतो. पण मामीच्या मुलीचं तसं नाही. ती किती झालं, तरी परक्या घरची! त्यामुळे

तिच्यावर जरा जास्त प्रेम दाखवलं अन् काही जास्त वाढलं तरी आपलं काय जातंय असं?"

यावर मुना काही बोलणार, इतक्यात शेजारच्याच खोलीत हा सर्व संवाद ऐकत असलेली जानकीबाई तेथे येऊन सुनांना म्हणाली. "पहा, विवेक तमा लहानच आहे अजून. पण माझ्या पक्षपातावद्दल त्यानं काही तक्रार नाही केली. त्यानं खरं कारण शोधायचा प्रयत्न केला. ठीक आहे, हा प्रश्नही मिटवून टाकू या. आपण काही इतकी दारिद्री नव्हे, की जास्तीचं दुध-तूप खरेदी करू शकत नाही! मी यापुढे नीट लक्ष ठेवीन की माझ्या नातवंडांना तक्रार करायला काही जागा राहणार नाही."

जानकीबाईंच्या या बोलण्याने सुनांचा राग पळून गेला अन् आपण जुगीचय 'पराचा कावळा' केल्यावद्दल वाईटही वाटले!

बहुरूपा वसुंधरा :

पोर्तुगीज योडा

'पोर्तुगीज योडा' चा मुद्दारी काहीही संबंध नसून तो एक सडुंदी प्राणी आहे. बाकी सर्वसाधारण बाबी ३० सें.मी. व जाडी १५ सें.मी. असते. याच्या टोकबरील मुचासरखा भाग एकदा नाळेच्या शिडासारखा दिसतो. साधारणतः १८ व्या शतकात याचे अस्तित्व पेंहो नामाडपांच्या लक्षात आले, तेव्हा त्यांना याचा बळकर पोर्तुगीज युद्धनौकेसारखा भासला; जन्म त्याला याच विळात 'पोर्तुगीज योडा'. पाण्याच्या पातळीवर त्याच्या शिडाचे फक्त टोकच दिसते. परंतु त्याच्या खाल 'पोकियल' नावाच्या सहान सहान जंतूंनी बसलेल्या बसलेली वाळवून येते. त्यातील लांब असणारे जंतू बाहेर पकडण्याचे काम करतात व छेदे जंतू ती पकडतात. हे छेदे छेदे वा प्राण्याच्या स्पर्श गुंताखरले फन करतात. शिडासारख्या आघात हवा मारलेली असते व त्यामुळे हा प्राणी पाण्यावर तरंगू शकतो.

कफका पासून कोफी

कोफीचा शिबे नाव इथिओपियातील एक प्रांत 'कफका' पासून मिळाले. तेथे मेंढराळींच एकदा वसे दिसून आले की एक विराट्ट जुगुपारी फळे खाली की त्यांच्या मेंढराळीं उल्लासने आपल्या मावील घांभार जोरबोरात उडवायलात! स्वतः मेंढराळींमैच मग ती फळे कापून घेतल्यावर त्यांना आपल्या शरीरात नवा उत्साह संचरतो वसे आढळून येते. त्यांनी बोटी फळे एकत्र पाडाला नेऊन घेता. त्याने फळापासून वाक बनवली येव्हा ती दारू पाहिती येवी तेव्हा मोकांच्या लक्षात आले की या दारूमध्ये होप पडू पावे, म्हणजेच बक्या नाहीला करता येतो. या फळांना ते लोक 'कफफी' म्हणू लागले. कारण त्या फळांचा कफका या प्रांताशी संबंध होता.

ऊदमांजराचा इशारा

ऊदमांजरे (मोल्हाट) गरीबांच्या किंवा जायसील उंच-उंच व्हावे आपल्या तीक्ष्ण दातांनी अशा व्हडने तोरतात की जाड पाण्यावर आववे पडवले. अशा व्हडने पाण्यावर एक बांध तयार होतो. झाड पाडले जाते तेव्हा इतर प्राणी त्या खात्री विरबून अच नयेत म्हणून उदमांजरे त्यांना इशारा देण्यासाठी आपल्या शेंपळ्या पाण्यावर जोरबोरात आपटत करतात, त्यामुळे विशेषतः इतर ऊदमांजरांना मुक्ता मिळते व ती ताबडतोब पाण्यात ऊदमांजरांमैच बेगाने पोहत सुरक्षित स्थानी पळून जाताना हे "मोल्हाट" म्हणवले जाणारे प्राणी १५ मिनिटांपेक्षा अधिक काळ पाण्यात राहू शकता नाहीत.

